

Проза
**НЕЗАБЫЎНЫЯ СУСТРЭЧЫ
З АВЕЧКАЙ АДЭЛЯЙ АБО ADELJASTAR@TUT.BY** **4**
Наталля БУЧЫНСКАЯ

ШЧАНЯЧЫЯ ГАДЫ **34**
Мельхіёр ВАНЬКОВІЧ

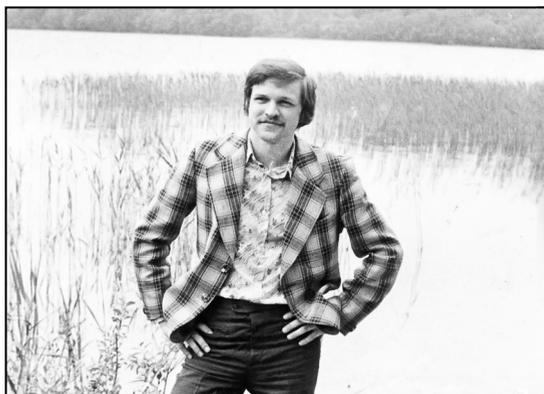
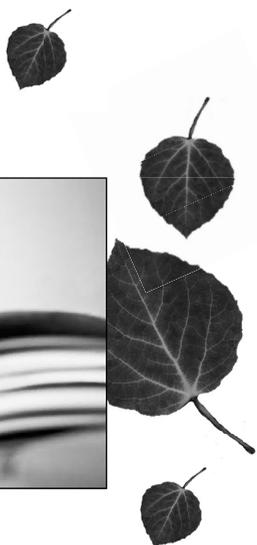
Пункт погляду
НЯШЧАСНАЕ КАХАННЕ. ШТО РАБІЦЬ? **11**
Кацярына БЕЗМАЦЕРНЫХ

Паэзія
ВЕРШЫ СТУДЭНЦКІХ ГАДОЎ **15**
Мікола ШАБОВІЧ

БЕЛАЯ ЖЫРАФА **32**
Вольга ГАПЕЕВА

Драматургія
ДАМАВІЧКІ **19**
Ягор КОНЕЎ

Думкі ўслых
ТЭСТ НА АБЫЯКАВАСЦЬ **28**
Кацярына БЯДУЛІНА

Беларуская міфалогія
**41 ПРАРОДЗІЧКА ЎСЯГО ЖЫВОГА,
АБО АДВЕЧНАЯ МАЦІ**
Ірына КЛІМКОВІЧ

Чатаем па-беларуску
47 УВЕСЬ ЧАСОПІСНЫ КАРАГОД
Вольга КЛІМЯНЮК

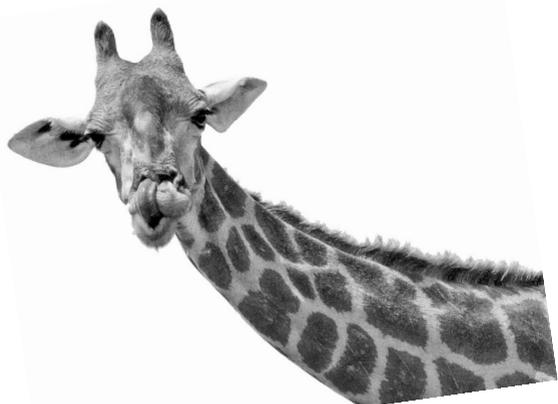
Сцэнарый свята
48 У ГАСЦЯХ У ЛЕСУНА
Таццяна КУХТА

Сітуацыя
54 АПЁК
Наталля ПАХОМЧЫК

Дынамік
**56 УЛАДЗІМІР КАНДРУСЕВІЧ:
«УСЁ МАЁ ЖЫЦЦЁ — ГЭТА НАТХНЕННЕ!»**
Вольга НАВАЖЫЛАВА

Госць «Бязрозкі»
61 АРХЕОЛАГ І РАМАНТЫК
Віка ТРЭНАС

Вернісаж
64 ЛЕКАВАННЕ ДРЭВАМ
Кацярына БЕЗМАЦЕРНЫХ

Незабыўныя сустрэчы з авечкай Адэляй

або *Adeljastar @tut.by*

Наталля БУЧЫНСКАЯ

(Працяг. Пачатак у № 1—6)

МЫ ТРЫМАЕМСЯ Ё АБЛОЗЕ

Гаспадары Адэлі вырашылі пашырыць колькасць і асартымент вырабаў з воўны і нанялі для працы Баранчыка. Якой жа незадаволенай Адэля з'явілася да мяне ў той дзень! Яе раздражняла літаральна ўсё. На мае распыты авечачка толькі сярдзіта бурчэла. Я звярнулася да безадмоўнага варыянта: заварыла духмянай гарбаты, дастала печыва і сочыва і запрасіла госцю да стала. Яшчэ некалькі хвілін Адэля дэманстравала абражанае пачуццё ўласнай годнасці, але пакрысе пачала лагаднець.

— Спадарыня Наталля! Як я выглядаю? — запыталася авечачка, умяўшы паўслоіка сочыва з печывам.

— Добра выглядаеш, Адэлька, — шчыра адказала я.

— І ўсё? — незадаволена перапытала Адэля.

Я прыгледзелася больш пільна:

— Вельмі добра! Як звычайна.

— Так і ведала, што нічога талковага ад вас не пачуеш, — абвясціла Адэля. — Чаму б не сказаць, што я заўсёды выглядаю бездакорна! Сёння мне гэта вельмі патрэбна пачуць!

— Калі ты сама ўпэўнена ў гэтым, то чаму пытаешся? — здзівілася я.

— Бо настаў такі момант, калі ў маё сэрца ледзь не закралася

сумненне. А вы мяне падтрымаць не хочаце, — з дакорам зірнула прыяцелька.

— Нешта здарылася? — я падрыхтавалася цярпліва выслухаць яе скаргі.

— Ды ўсё новенькі наш, Баранчык. Толькі з'явіўся на ферме, а ўжо так і выслугоўваецца, так і выстаўляецца перад усімі. Мала таго, што я цяпер змушана пасвіцца з ім на адным лужку, дык ён яшчэ і заляцацца да мяне надумаў. Падыходзіць сёння такі рахманенькі і заводзіць: «Ах, вы такая пекная паненка! Мне будзе так прыемна працаваць побач з вамі! Я хацеў бы для вас нешта прыемнае зрабіць». І працягвае мне букет лугавых кветак.

— Пакуль што ніякай крамолы не бачу, — уставіла я.

Адэля ўскіпела:

— Калі вы што бачыце далей свайго носа? Хіба я выглядаю так, нібы да мяне можна заляцацца з букетам лугавых кветак?

— А чаму не? — асцярожна запытала я. — Табе ж яны раней былі даспадобы. Я колькі разоў бачыла ў цябе ў вазах лугавыя кветкі.

— Вы неппраўная асоба! Сабе нарваць такі букет я магу, і нават вам падарыць — таксама. Але мне не патрэбны кавалер, які пачынае заляцанні з лугавымі кветкамі. Гэта толькі Малімонка ці Даліктуся на любыя кветкі з замілаваннем паглядаюць. А такой вытанчанай і зорнай асобе, як я, варта было б паднесці ружы ці лілеі, ці нават архідэі. Я так і сказала гэтаму няўклюдзе: «Хочаце зрабіць для мяне штосьці прыемнае — дастаньце зорачку з неба. А ваш венік лугавы я нават есці не стала б».

— Адэля, — абурылася я, — проста неверагодна, што ты сабе дазвяляеш! Нічога крыўднага табе Баранчык не сказаў! Магла б проста падзякаваць. Нават калі Баранчык табе і не спадабаўся. Гэта маглі быць зусім не заляцанні, а жаданне ўліцца ў калектыў.

— Не! Хай ведае, да каго падступіўся! Такой прыгожай і далікатнай авечачкі больш няма на свеце, а ён са сваім венікам!

— Прабач, я хацела б удакладніць. Можна, табе сам Баранчык не спадабаўся?

— Баранчык як Баранчык. Я не вельмі ўвагу на яго звяртала. Але яго самаўпэўненасць! Невядома чаму ён вырашыў, што самая прыгожая і пекная асоба на лузе прыме яго заляцанні. Толькі ж я сабе цану ведаю! Нават размаўляць з ім не буду, хай не разлічвае. І ўвогуле, досыць пра яго размаўляць, ён такой увагі не варты. Лепш пагаворым пра кнігу. Нешта марудна вы пішаце. Маглі б і напружыцца дзеля мяне. Я вунь для вас колькі ўсяго раблю: малако ад Малімонкі насіла, валёнкі падарыла, сюжэты падкідваю, ідэямі забяспечваю...

— Адэля, я табе вельмі ўдзячна за ўсё, што ты для мяне робіш, але зразумей: на ўсё свой час!

— Ага, — фыркнула Адэля, — пакуль вы тут пра час філасофію разводзіце, хто-небудзь іншы можа напісаць кніжку пра Малімонку, да прыкладу. Ём дастанецца слава, а нам — нічога!

6 Трэ было як мага хутчэй перавесці гаворку.

— Як я разумею, кнігу пра этыкет ты ўсё ж не чытаеш, — выказала я сваю здагадку.

— Не толькі вы трымаеце свае абяцанні. Перад сном кожны раз адну-дзве старонкі адужваю. Але ж і нудота, скажу я вам! Каб не неабходнасць больш-менш выхаваць Малімонку, то ўжо даўно кінула б гэтую кніжку.

І тут, шчыра вам прызнаюся, я вырашыла схітраваць.

— Шкада, што ты сама не карыстаешся гэтымі правіламі. Магчыма, твой «зорны» лёс напаткаў бы цябе нават раней, чым выйдзе кніга.

Адэля адразу наставіла вушкі:

— Што вы маеце на ўвазе, спадарыня Наталля?

— Я якраз сёння даведалася, што рыхтуецца акцыя «Дасціпныя жывёлы». Камісія зробіць рэйд па навакольных фермах і вызначыць першых прэтэндэнтаў на ўдзел у акцыі. Сакрэтна паназіраюць за іх паводзінамі, пасля адбяруць удзельнікаў для другога тура. А яго пераможца будзе запрошаны на тэлебачанне, каб весці ток-шоу.

— І вы маўчыце! Можна, пакуль я тут з вамі размаўляю, камісія ўжо пабывала на маёй ферме і пабачыла не мяне, а Малімонку, ці гэтага выскачку-Баранчыка. А я дакладна ведаю, што лепшай вядоўцы для любога ток-шоу ім не знайсці!

Адэля выскачыла за дзверы, нават не адвітаўшыся.

Сказаць, што Адэля вельмі змянілася з таго дня, калі я папярэдзіла яе пра рэйд камісіі, значыла б падмануць вас, мае дарагія чытачы. Але некаторыя паляпшэнні ў яе паводзінах можна было заўважыць. Адэля папярэдне ўдакладніла, дзе будуць рабіць аглядзіны прэтэндэнтаў на ролю вядоўцаў: ці толькі на фермах, ці і на працоўных месцах. Я запэўніла, што і на працоўных месцах таксама. Адэля са скуры вылузвалася, выглядаючы камісію і імкнучыся на кожнага сустрэчнага зрабіць незабыўнае ўражанне. Яна нават зрабіла першыя крокі, каб наладзіць добрыя стасункі з Баранчыкам, хаця зусім нядаўна ведаць яго не жадала, і які пасля таго выпадку з букетам перастаў звяртаць на яе ўвагу. Толькі не падумайце, што Баранчык аказаўся нявыхаванай жывёлінай і дазволіў сабе пераступіць праз правілы ветласці. Ён заўсёды прыветна вітаўся пры сустрэчы, усміхаўся, але пасля адыходзіў і пасвіўся наводдаль, а калі Малімонка заставалася працаваць на лужку, далучаўся да яе.

— Падумайце толькі, — паскардзілася неяк Адэля, — ён мяне пазбягае.

— Не дзіва. Ты сама недвухсэнсоўна выказалася, што табе непрыемна яго кампанія. Чаму ж ты цяпер стараешся?

— Скуль жа я ведала, што на тэлебачанні зацікавяцца маімі асабістымі стасункамі з супрацоўнікамі?

— Мне здаецца, ты занадта спяшаешся. Цябе яшчэ ніяк не вызначылі.

— У вас ёсць нейкая сакрэтная інфармацыя, а вы не хочаце са мной падзяліцца! Выкладвайце, што там камісія вырашае!

— Сама падумай, Адэля, — выкручвалася я, — хто б стаў са мной дзяліцца такой інфармацыяй, ведаючы, што ты — мая прыяцелька?

— Вам сапраўды нічога не вядома? Тады я падзялюся з вамі сваімі здагадкамі.

Адэля азірнула па баках і, нахіліўшыся да мяне, таемна зашаптала:

— Гэта Баранчык!

— Што Баранчык? — не зразумела я.

— Я кажу: Баранчык! Падазроны ён нейкі! Можна, ён і ёсць тая камісія, пра якую вы казалі. Толькі не прызнаецца. Ах, дарэмна я так легкадумна адрывула яго заляцанні, — схапілася за галаву авечачка. — Быў бы свой «чалавек» у камісіі — ён бы мне паспрыяў. Бо Баранчык каля Малімонкі круціцца, пэўна ж, яе і абяруць для ўдзелу ў гэтай акцыі. Я, можна, неяк і перажыву, але ж падумайце самі: колькі народу будзе ўведзена ў зман, прымаючы Малімонку за самую даціпную і прыгожую!

— Я думаю, яны таксама неяк гэта перажывуць.

— Ды вы проста не ўяўляеце, пра што гаворыце! Ведалі б толькі, якое гэта эгаістычнае і сквапнае стварэнне! І яна будзе ўзорам для іншых?

— Адэля! Як ты можаш так адзвацца пра Малімонку? Я хоць і не надта блізка з ёй знаёмая, але ўсё ж магу засведчыць, што яна прыемная і выхаваная козачка.

— Я ведаю, пра што кажу! Вось хаця б у гаспадыні маёй запытайце!

— Добра, Адэля. Якраз заўтра адвячоркам я збіралася завітаць да пані Гэлены па малако. Яна мяне запрашала.

— Цудоўна! Пабачыце, што я маю рацыю. І да Баранчыка заадно прыгледзьцеся!

Я паабяцала Адэлі разабрацца ў сітуацыі і пайшла на кухню — наліць нам па шкляначцы халоднага квасу, бо гарачыня стаяла проста неверагодная! Не прабыла я там і трох хвілін, як з пакоя пачуўся лямант Адэлі. Што зноў здарылася? Я прыбегла ў пакой: дзверы на балкон расчынены, у памяшканні поўна восаў. Адэля, схапіўшы сурвэтку з камоды, адмахваецца ад іх і крычыць так, што сэрца замірае ад жудасці. Імгненна ацаніўшы становішча, я падхапіла Адэлю і пацягнула яе ў лазенку. Але, як бы хутка я не рэагавала, а ўсё ж такі атрымала два-тры ўкусы, ды яшчэ парачка асабліва спрытных восаў паспела ўварвацца за намі. Я ўключыла душ і скіравала струмень вады на гэтых агрэсараў. Бадай, гэта было адзінае выйсце. Пакусаныя месцы балелі і апухалі. Але Адэлі было горш — у яе густой воўначцы заблыталіся восы, а значыць, ёй пагражала яшчэ некалькі ўкусаў.

— Лезь у ванну! Хутка! — скамандавала я і адкруціла вентыль напоўніцу.

Адэля хуценька скочыла ў ванну, пад струмень вады, і зноў загаласіла што ёсць моцы:

— Вада халодная!

8 — Патрывай крышку, — я адрэгулявала тэмпературу і яе напор. Восы перасталі джаліць Адэльку, вада змыла іх у каналізацыю. Я перавяла дух.

— Балюча! — енчыла Адэля. — Асабліва вось тут! — яна тыцнула капытком у бачок.

Я ўзяла з паліцы нажніцы і павярнулася да маёй «пацярпелай».

— А-ёй! Гвалт! — занервавалася авечка. — Што вы задумалі?! Не трэба мяне стрыгчы, яшчэ не час! Ды і не ўмеце вы. Пастрыжэце кузлакамі — як мне на вочы людзям паказацца?

Не збіралася я яе стрыгчы. Да месца ўкусу трэба прыкласці што-небудзь халоднае, тады боль хутчэй аціхне. Але Адэля так шарахалася ад нажніцаў, што мне стала яе шкада, і я пачала тлумачыць:

— Не хвалюся, даражэнькая. Я нічога не зраблю тваёй воўначцы, толькі прыкладу нажніцы да пакусаных месцаў. На жаль, тут больш няма нічога металічнага.

Адэля перастала галасіць і падставіла бачок. Адною рукою я трымала нажніцы, а другой абмацвала свае ўкусы. Мяне гэтыя злыдні паспелі хапнуць за плячо, руку і за калена. Балюча! Але час было шукаць выйсьце. Мы добра чулі, як за дзвярыма гудзе патрывожаны рой.

— Што мы маем, — пачала я падсумоўваць вынікі. — Мы з табой трымаем аблогу. Вакол поўна ворагаў, і чакаць дапамогі няма адкуль. Дарэчы, адкуль у кватэры столькі восаў? — я падазрона глянула на авечку. — Ты напусціла?

— Вы яшчэ вінаваціць мяне будзеце? — тут жа падскочыла Адэля. — Вы гаспадыня кватэры, вось і скажыце, што вам прыйшло да галавы пладзіць на балконе гэтых небяспечных стварэнняў?! А я толькі хацела глянуць, ці ўтульна ім живецца ў валёнку з маёй воўначкі.

— Ты сама падсунула мне валёнкі, якія паела моль, і ўгаворвала іх не выкідваць, — пачала я, але потым махнула рукою. — Няма чаго спрачацца, трэба думаць, як вызваліцца.

— А вы вазьміце ядро вады і я-я-я-к пліхніце на іх! — падказала Адэля.

— Ага! Яшчэ і суседзяў знізу зальем! І пакуль я пліхну з вядра, мяне ўсю паджаляць!

— Дык не будзьце такой марудай. Хуценька пліхніце.

— Можна, ты сама паспрабаваць хочаш? — супраціўлялася я.

Адэля толькі засапла ў адказ. А я зноў прыслухалася да таго, як гудуць нашы мучыцелі за сцяной.

— Вось што! — я рашуча паднялася. — Я іду па тэлефон. Будзем выклікаць супрацоўнікаў Міністэрства па надзвычайных сітуацыях.

— А яны прыедуць? — занепакоілася Адэля.

— Абавязкова! — запэўніла я прыяцельку-папанянку. Узяла з гачка тоўсты махровы халат, накінула на галаву такі ж ручнік і ціхенька высунулася з лазенкі.

Восы ўжо гудзелі на кухні. «Пэўна, квас упадабалі», — падумалася мне. Я на дыбачках пасунулася ў пакой па тэлефон. Мне пашанца-

вала: незаўважанай дабралася да пакоя, схапіла мабільны і кінулася назад у лазенку. Тарганула дзверы — яны былі замкнёны знутры.

— Пароль?! — данеслася з-за дзвярэй.

— Адэля, адчыняй! Хуценька! — крыкнула я.

— А вы добра глядзелі: «хваста» за вамі няма?

— Якога яшчэ «хваста»?

— Восаў!

— Калі ты яшчэ памарудзіш хоць хвіліну, ён абавязкова будзе, — я нездарма нервалася. Восы ўжо пачулі, што іх паланянку шукаюць шлях на волю, і высалі сваіх выведнікаў, якія імкліва набліжались.

Дзверы ў лазенку прыадчыніліся. Я хуценька праціснулася ў шчыліну, бразнуўшы дзвярыма якраз перад нацэленымі на мяне варожымі джаламі. Адэля сустрэла мяне насцярожана:

— Што там? Вы хаця б здагадаліся гэтых злыдняў у пакой завабіць?

— Ну, Адэля, — перавяла я дух, — знайшла час у шпіёнаў гуляць!

Тут Адэля, нічога не кажучы, як сцебане мяне па плечуку ручніком.

— Што ты сабе дазваляеш? — абурылася я.

— Я ж казала: глядзіце пільна! А вы прывялі-такі «хваста»! І толькі дзякуючы маёй спрытнасці нас зноў не пакусалі. Вось, — Адэля нахінулася і, падняўшы з падлогі сваю ахвяру, працягнула мне з трыумфальным выглядам.

Я прыгледзелася:

— Гэта ж звычайная муха. Пэўна, таксама праз адчынены балкон уляцела.

Адэлю гэта не збянтэжыла:

— Ну і што ж, што муха! Можна, яна на службе ў восаў. І наогул, у час аблогі нельга губляць пільнасць! Ну, тэлефануйце ўжо хутчэй «выратаўцам»! Колькі можна сядзець, замкнуўшыся ў маленькім памяшканні! У мяне клаўстрафобія зараз пачнецца.

Я хутка набрала патрэбны нумар:

— Міністэрства па надзвычайных сітуацыях слухае! — азваўся са слухаўкі голас дыспетчара.

— Ратуйце! — закрычала Адэля, спрабуючы вырваць у мяне тэлефон.

Я пагрозліва зірнула на яе і пачала тлумачыць:

— На нас напалі восы, цэлы рой. Кухня ў акупацыі. А пакой, здаецца, вольны. Мы хаваемся ў лазенцы, — дакладала я баявую абстаноўку.

— Дыктуйце адрас! — імгненна адрэагавала дыспетчар. — Чакайце! Праз пяць хвілін нашы супрацоўнікі будуць у вас.

Я ўздыхнула з палёгкай. Пяць хвілін можна патрываць. Але не прайшло яшчэ і трох хвілін, як Адэля зноў неспакойна закруцілася:

— Ну і дзе яны, нашы выратавальнікі? Нешта яны не спяшаюцца.

— Неўзабаве прыедуць, вась пабачыш.

— Можна, і прыедуць, — незадаволена бурчэла Адэля, — толькі ў кватэру не патрапяць — дзверы замкнёны. Ідзіце адчыняйце.

10 — Але ж і нецярпячка ты, — не вытрывала я. — Адчыню, як у дзверы пазвоняць.

— Мы не пачуем, тут седзячы, — даводзіла сваё авечка.

— Пачуем! — адрэзала я і стала пільней прыслухоўвацца да гукаў за дзвярыма. Выратавальнікаў пакуль не было чуваць, а вось восы пагрозліва гулі, лётаючы па ўсёй кватэры. Я зноў захуталася ў халат і ручнік — падрыхтавалася да вылазкі. Як аказалася — вельмі своечасова! Пачуўся званок у дзверы, я рашуча глянула на Адэлю.

— Беражыся! — і выслізнула ў шчыліну.

Праз некалькі хвілін аблога скончылася. «Выратавальнікі» выбавілі нас з няволі, а заадно пазбавілі ад такога небяспечнага суседства, апырскаяўшы валёнкі нечым вельмі непрыемным для восаў. А пасля некалькі хвілін чыталі мне мараль пра тое, што нельга быць такой неабачлівай і пладзіць на балконе восаў. Адэля стаяла побач з самым рахманым выглядам і падтаквала.

Бычылі б вы, што я пасля ўсяго гэтага зрабіла з тым валёнкам! Не, я не пакраіла яго на шматкі. Але наглуха пазатыркала ўсе дзіркі, каб ужо ніхто не мог там пладзіцца. А птушачку, жыхарку другога валёнка, пашкадавала. Хай жыве ў сваёй хатцы.

Малюнкi Алены ЯРМОЛЕНКА

Няшчаснае каханне. Што рабіць?

Кацярына БЕЗМАЦЕРНЫХ

Дзіўна, што прыгожую кветку кахання чалавек запэцкаў, скалечыў канфліктамі, болем і непаразуменнямі. Дзяду Крышнамурці, вядомы індыйскі духоўны настаўнік, казаў: «*Страх — гэта не любоў, залежнасць — не любоў, рэўнасць — не любоў, валоданне — не любоў, абавязак — не любоў, шкадаванне сябе — не любоў, адчай ад таго, што вас не любяць, — не любоў*».

БЯЗДОННЫ КАЛОДЗЕЖ

Каханне — гэта каханне. Каханне — гэта, здавалася б, вельмі проста. Калі ўзаемна, то разам! А не, дык не выпрошваеш яго, як жабрак... Кажаш: «Ну, і ладна!» Усміхаешся: «Я не жабрак, не буду выпрошваць і крыўдзіцца! І нават узрошчваць пакуты не буду, бо пакуты — сцяна. Я ад-

гароджваюся пакутамі ад сонечнага святла і неабдымнай прасторы жыцця, хаваюся ў свой маленькі і цьмяны пакойчык... Ды і людзей на свеце шмат! Знойдзецца каго калі не кахаць, дык проста любіць, што таксама свята».

Каханне — бяздонны калодзеж, што жыве ўнутры чалавека. Шукаць крыніцу кахання звонку — значыць

12 трапляць у залежнасць ды рана ці позна быць расчараваным. Шукаць крыніцу кахання звонку — гэта значыць падманваць самога сябе!

Няшчаснага кахання проста не існуе! Тэарэтычна. Ну, а калі не тэарэтычна, калі ў звычайным жыцці, то людзі працягваюць сваё падарожжа па колах пекла.

ЖЭНЯ+МАРЫНА=ПАКУТЫ

Шаснаццацігадовая Марына распавядае сваю гісторыю.

«Спачатку я пачала заўважаць, што Жэня нейк уважліва ўглядаецца ў мяне. А потым... Памятаю, быў такі прыгожы зялёны і кветачны май, захад сонца... Жэня сказаў: "Я напісаў для цябе верш". Прачытаў. Гэта было прызнанне ў каханні. Мне ўпершыню ў жыцці прызналіся ў каханні!!! І гэта настолькі кранула, што я плакала. Але Жэня быў нейкі няўкладны, не вельмі разумны. Не, я не кахала яго. Сказала яму пра гэта, ды ўсё адно ён штовечар ля дзвярэй чакае. З ружамі альбо з марожаным. А мне ж з ім не вельмі цікава нават проста сябраваць... Тактоўна казалася, каб больш увогуле не прыходзіў, а ён усё роўна. Вяртаюся дахаты — на агульным балконе чакае, рукі сабе рэжа! Альбо п'яны.

А калі не прыходзіць, дык лісты любоўныя ў скрынку закідвае. Ну, і нейк... Працягвалі кантактаваць, нават пачала яго сваім хлопцам лічыць. Сварыліся, праўда, часта. Мне з ім не вельмі ўтульна было. Заўжды адчувала гэтую яго няўкладнасць. Не толькі фізічную, але і разумовую. Часам пачынала сама сябе ганьбіць за тое, што мне з ім не вельмі ўтульна і не вельмі цікава, а цвёрдасці прыпыніць стасункі не хапае. Потым Жэня пачаў сябраваць яшчэ з адной дзяўчынай. Са мной і з ёй адначасова. Мне нават здавалася, што адмыслова, каб мне было непрыемна. А мне і насамрэч было непрыемна. Усё больш было вечароў, калі ён не прыходзіў. А я прывязалася. Не прыходзіць, а чакаю! І ўжо не проста непрыемна, а балюча. І раўную яго да гэтай дзяўчыны. Часам гэтымі самотнымі вечарамі так пуста-тужліва ўнутры, што я плачу. І як быццам бы не толькі з Жэнем гэта звязана, ну, і з Жэнем таксама. Я адчуваю, што я проста дурная. Не кахаю яго, а ўсё адно прывязалася і канчаткова разысціся не хапае смеласці».

Такая гісторыя. Чамусьці Жэня не сказаў з самага пачатку: «Бывай! Будзь здаровая!» з мірам у сэрцы, а рэзаў рукі лязом. Чамусьці Марына кантактавала з Жэнем, не толькі адчуваючы няўтульнасць, але і асуджаючы сябе за ўсю сітуацыю! Жэню не хапала любові, менавіта таму адной Марыны стала мала. І хіба справа ў тым, што хлопец не быў да канца прызнаны дзяўчынай? Проста ён не здолеў адчуць каханне як бяздонны калодзеж, самадастатковасць унутры. Жэня шукаў прызнанне ў свеце, а яно, гэтае прызнанне ў знешнім свеце, па прыродзе сваёй ілюзорнае, нестабільнае.

Марына таксама шукала любові звонку, таму і трапіла ў залежнасць. Таму і пакутавала...

ПРЫГОЖАЕ НЯШЧАСЦЕ МА- ЛАДОГА ВЕРТЭРА

Мудрацы кажуць: «Жыць — гэта проста». Але ж вось, мала ў каго так атрымліваецца...

Давайце ж разбірацца па шчырасці. Хочацца, каб нас кахалі. А не кахаюць! Ці недастаткова кахаюць. Балюча? Балюча.

Але на самай справе быць каханым нам патрэбна, нам неабходна па простаі прычыне — каб наталіць патрэбу ў самасцвярджэнні. Здрадзіўшы ўнутранай свабодзе, мы сталі залежнымі. Наша самаацэнка залежыць ад таго, ці прымае нас сябар альбо каханы. І вось свядома ці несвядома мы пачынаем дагаджаць, імкнуцца спадабацца. Атрымліваецца, зноў адмаўляем ся ад таго калодзежа ўнутры. Але любові звонку заўжды будзе не хапаць. Добра, сёння хапіла, а заўтра ўжо будзе мала, заўтра абавязкова адчуеш недастатковасць. Нават калі каханне ўзаемнае.

А можа, у тым, каб у жыцці была пэўная порцыя няшчасця, каб было не проста, а складана, можа, у гэтым ёсць свой інтарэс і нават прыгажосць. Колькі твораў літаратуры і мастацтва пабудавана на захапляльных гісторыях, дзе ўсё няпроста, дзе чалавек пакутліва не разумее сябе. Часам бывае нават так: «На самай справе

не хачу я кінуць у вогнішча сваё няшчасце! Бо што застанецца ад мяне без няшчасця? Які сэнс будзе ў простым жыцці без няшчасця? Без няшчасця я ўжо не буду Вертэрам з рамана Іагана Вольфганга Гётэ "Пакуты маладога Вертэра", а буду простым чалавекам».

Між тым, простае жыццё без пакут — натуральны стан. І няма ў ім нічога прыніжальнага. Праўда, і вершы пісаць для некаторых можа аказацца залішнім...

ЦЕЛА БОЛЮ ТАКСАМА ЖЫЦЬ ХОЧА

Прыгожа разважаць можна бясконца. Але ж у жыцці абавязкова здарацца сітуацыі, калі мы будзем пакрыўджаны, недалюблены, будзем раўнаваць і прагнуць увагі. Мала тых свабодных, негалодных, якія больш не падманваюць сябе, якія растварылі дарэшты гэтую залежнасць. Пошук любові звонку — гэта эгаізм і хвароба, што ў той ці іншай ступені ўласцівая амаль усім людзям. Хвароба, з якой можна вырастаць і якую можна навучыцца раствараць.

14 У гэтай сувязі хачу распавесці пра шлях усходніх містыкаў — шлях медытацыі. І не такой медытацыі, калі сядзіш на адным месцы і імкнешся не думаць, а той медытацыі, якая і ёсць само жыццё.

Паводле вучэнняў ўсходніх мудрацоў, няшчаснае каханне не мае ніякага дачынення да аб'ектыўнай рэальнасці. Усё гэта, як той казаў, прусакі ў галаве!

Закон сусвету просты: тое, на што накіроўваецца ўвага, становіцца Важным, Звычайнай, Сэнсам жыцця. Увага — гэта святло, якое ўзбуйняе яе аб'ект. Значыць, калі шмат думаем пра няшчаснае каханне, толькі замацоўваем у сабе гэта пачуццё.

Ёсць такое паняцце — цела болю. Гэта ўвесь няшчасны досвед, накоплены за ўсё жыццё. Як давёў яшчэ ў першай палове XX стагоддзя славыты аўстрыйскі псіхіятр Зігмунд Фрэйд, насамрэч чалавек нічога не забывае. І вось гэтая хмара, гэты згустак болю таксама жыць хоча! І ўвагі патрабуе! Менавіта таму мы абяцаем сабе быць шчаслівымі, а потым, як алкаголік, зрываемся... Не спадабаліся камусьці — гэта ўвогуле не праблема! Але чамусьці праблема... І пачынаем спадзявацца, пакутаваць, адгароджвацца ад свету сваім няшчасцем.

МАСТАЦТВА НИЧОГА НЕ РАБІЦЬ

І што рабіць? Нічога! Мы прызвычаліся, што заўжды трэба нешта рабіць, а тут, упершыню ў жыцці, нічога не рабіць. Проста ўсведамляць. Медытаваць! Па-першае, дыхаць вольна, не мець намеру нешта змяніць, не асуджаць. Бо асуджаць сябе — таксама звяртаць увагу. Асуджаць сябе — праява ганарыстасці, а ганарыстасць — грэх! Ты — гэта яснае неба. А хмары і дыскамфорт

увогуле хутка сыйдуць — калі пераключыцца на іншае.

Можна вучыцца разглядаць наваколле, адчуваць смак ежы, усведамляць уласнае цела, якое кудысьці ідзе, уважліва слухаць людзей. Можна пачаць нарэшце прыбіраць у пакоі! І гэта куды менш эгаістычна, чым быць захопленым сваім няшчасцем. Дзяду Крышнамурці распавядаў, што ён не проста назіраў за прыродай і людзьмі, але і з'яўляўся ўсім гэтым! Прышла крыўда або боль — і няхай! Кажуць жа, што абсалютна ўсё — гэта Бог. Імкнуцца быць лепшым, дасканалым — з пазіцыі жыцця як медытацыі, гэта толькі лішні дыскамфорт стварае. Не дазваляе расслабіцца, не дазваляе хмарам крыўды спакойна прыходзіць і хутка сыходзіць. А праігнаруеш — хутчэй сыйдзе. Не атрымліваецца ігнараваць — і за гэтым без асуджэння назірай. У кожным з нас ёсць яснае неба, бясстрашная аб'ектыўнасць, бяспека і спакой.

Можна з палёгкай злавіць адчуванне, што ўсё правільна ўжо тут і цяпер, што ўсё ўжо перажываецца — тут і цяпер.

А яшчэ жыццё як медытацыя — гэта не чакаць змен, не чакаць таго, што боль перастане прыходзіць. А можа, і прыходзіць боль таму, што табе падабаецца яго ствараць! І, знаходзячы ўнутры ростань з дзвюма дарогамі: «пакутаваць і не пакутаваць», па звычцы, па закліку цела болю, выбіраеш першую.

Усходнія містыкі кажучы, што ўсё, акрамя спакою і згоды, — няведанне сваёй сапраўднай прыроды. Няшчаснае каханне, адчай, песімізм, адчуванне «ёсць я, ахвяра, а ёсць варожы сусвет!» — гэта падман, брудная фіранка, што замінае **бачыць** і крочыць па зямлі **лёгка**.

Фота Яўгена ЛЯНЧЭЎСКАГА

Мікола ШАБОВІЧ

Вершы Студэнцкіх гадоў

* * *

Дзяўчынка на парозе адкрыцця
У парку ля дзівоснага фантана.
Ну, хто сказаў вам, што яна — дзіця,
Што розуму пакуль нібыта мала,

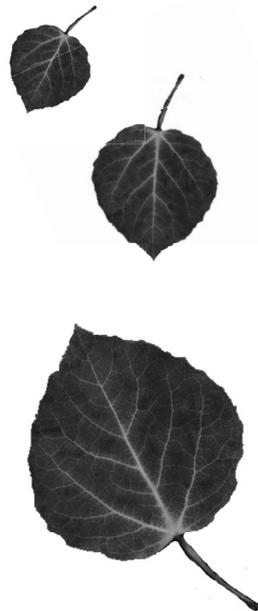
Каб штосьці непазнаанае адкрыць...
Вада бяжыць аднекуль і булькоча...
О, як няпроста першы крок зрабіць!
У цуда вераць здзіўленыя вочы.

* * *

Як добра, што цябе чакаюць дзесьці,
Калі дзяўчына — значыць, удвая.
Я ведаю: на сонечным узлеску
Расце бярозка стройная мая.

У лесе пад дрыготкаю асінай
Расце мой грыб, што колеру барвы,
А побач, расхінаючы яліннік,
Здымае шапку дзядзька-баравік.

І, як дзіця, ён просіцца на рукі...
Я прытулю яго за галаву,
І здасца раптам, што у сэрца стукае
Багіня, што Паэзіяй завуць.

16 **НЕПАРАЗУМЕННЕ**

У сузор'і якімсьці Галактыкі,
Дзе Вялікай Мядзведзіцы след,
Нашы думкі ізноў паспрачаліся
І рашылі пакінуць Сусвет.

Прымірэнне далёкае песціцца,
Мы ні слова не можам звязаць...
І сярпом беспрытульнага месяца
Так і хочацца зоркі пажаць.

* * *

Я называў цябе святлом,
Калі ты вочы асвятляла,
Калі тугі маёй жылло
Адным паглядам спапяляла.

Я называў цябе цяплом,
Калі надзеяй сэрца грэла,
Калі і ў студзені цвіло
І ўсё навокал харашэла.

Я прыгадаў цябе ізноў.
Якой цяпер назваць? — не знаю.
Была ты некалі вясной...
Дарогу снегам замятае...

Мікола Шабовіч, 1979 год.

НЕВЯДОМАЙ БАГІНІ

Цябе ніколі я не сустракаю,
А час ідзе,
І ўжо праз год, мажліва, не пазнаю
Паміж людзей.

Але ад іншых я адрозню голас,
Так блізкі мне.
Як ніву пазнае жытнёвы колас —
Пазнай мяне.

Няхай на плошчах мітусяцца людзі
І час бяжыць,
Падасца раптам: як цябе не будзе,
Навошта жыць...

СУНІЦЫ

А помніш лета? Трава-медуніца...
І сонейка ў рэчцы мылася...
Хадзілі з табою мы ў лес па суніцы,
А там — заблудзіліся.

Спужалася раптам, калі я прызнаўся,
Што тут і ваўкі сустракаюцца.
А лес не радзее, а сцежкі няма ўсё,
І — ноч набліжаецца.

Спачатку падумаў, што будзеш злавацца,
Калі дакрануўся вуснамі.
Ты толькі з усмешкай: «Ужо й цалавацца!» —
Назвала мяне распуснікам.

А потым нічога ужо не казала,
Адчуўшы, што ноч кароткая.
Свой тварык бліжэй і бліжэй падстаўляла,
А вусны — такія салодкія...

На ранку, усё-ткі знайшоўшы выйсце,
Дахаты прыйшлі мы нясмелыя.
Пытаецца маці: «А дзе ж суніцы?»
«Эх, мама, яны ж — няспелыя...»

18 * * *

Спакусу п'еш паўнюткай мерай,
Дзівосна-мілае дзяўчо!
Скажы, якому кавалеру
Кладзеш ты голаў на плячо?

Каму ты дорыш пацалункі —
Дзвюх душ затоены сакрэт, —
Калі вясна ва ўсіх кірунках
Сабой расквечвае Сусвет?

Каму ўсміхаешся чароўна,
Нібыта клічаш за сабой,
Мая пшчотная князеўна,
Гуллівай юні цветабой,

Неразгаданая загадка?..
І як тут можна разгадаць,
Калі ўсё скончана, відаць...
Хіба што верш пачаць спачатку.

* * *

Выпраўляемса ў сто дарог
І не ведаем, што шукаем.
А вярнуцца на свой парог
Забываем мы, забываем.

Нам бы хуткасці, вышыні,
Нам ляцець бы на край Сусвету,
І не знаем таго ані,
Што ў бары ружавее лета,

Што грыбоў — хоць касой касі,
А за рэчкай малін чырвона.
Нас чакае даўно дзівасіл,
А пад вокнамі — пах півоній...

Зноў ад'езд, адыход, адлёт —
Распрамляем навыцяж крылы...
Б'ецца маці як рыба аб лёд,
Вёска вочы рукой прыкрыла...

* * *

Затравела надзеі жылло.
Што гадаць пра расстанні, сустрэчы?!
А да шчасця так блізка было:
Мы ж кахалі, ды ўсё недарэчы.

Мы гулялі сваім пачуццём,
Часам словы шпурлялі на вецер,
Ды няпростае гэта жыццё:
Мы раскіданы лёсам па свеце.

Мы раскіданы, каб не сустрэць
Удваіх свой ружовы світанак,
Толькі доўга шчэ лісцю гарэць
Там, дзе мы адгарэлі нядаўна...

І нічога, што побач не ты,
Што з другімі хаваемся ў замець.
Хай на дол ападаюць лісты —
Не засыпаць ім памяць.

ДАМАВІЧКІ

Ягор КОНЕЎ

Дзеючыя асобы:

Шушык — дамавічок, які любіць, каб быў парадак.

Жуля — дамавушка, якая любіць, каб было весела.

Пятрок — сын гаспадароў хаты.

Марэна,

Кадук,

Стары дамавік,

Стары лесавік,

Дамавічкі і Дамавушкі, Дамавікі-музыкі.

Час дзеяння — сівая даўніна.

АКТ ПЕРШЫ

Дзея 1

Вясковая хата: печ, стол, дзверы ў сенцы, вядро і мятла з даўгой ручкай у куце, лава, на якой ляжыць пара ануч.

З-за печы выходзіць Шушык, расчыняе дзверы. Уваходзяць Стары дамавік, Дамавічкі, Дамавушкі, Дамавікі-музыкі.

Стары дамавік. Шаноўныя дамавікі! Шаноўныя дамавушкі! Паводле традыцыі штотыдзень збіраемся мы пагуляць, павесяліцца. Сёння наш баль адбудзецца ў гэтай гасціннай хаце! І баль гэты ладзім мы ў гонар найгаспадарлівага дамавіка ў нашай вёсцы — Шушыка!

Дамавічкі і Дамавушкі кланяюцца Шушыку.

Стары дамавік. Наш Шушык — працавіты, любіць чысціню ў доме, не церпіць бруду, ляноты і беспарадку. У вольны час і прадзе, і тчэ, і вышывае. Клапоціцца пра людзей, што жывуць у доме. Уночы даглядае коней і рагатую жывёлу, раздае ім сена і авёс, заплятае коням грывы. Малайчына ты, Шушык!

Дамавічкі і Дамавушкі. Малайчына ты, Шушык!

Шушык. Дзякуй за добрыя словы! А цяпер — весяліся, грамада!

*Дамавічкі-музыкі граюць на дудзе, бубне, скрыпцы.
Дамавічкі і дамавушкі скачуць і спяваюць.*

Дамавічкі і Дамавушкі.

Хто сапраўдны ў хаце гаспадар?
Хто звычайна грэецца ля печы,
Лавы, скрыні, дзежкі валадар?
Хто ўратуе ад бяды, дарэчы?
Гэта мы — дамавічкі, слаўныя і смелыя!
Гэта мы — дамавічкі, мудрыя і ўмельныя!
Хто дагледзіць вам прыпасы,
Са стала змятае крошкі?
І падлічвае каўбасы?
Здагадаліся? Хоць трошкі?
Гэта мы — дамавічкі, сціплыя і дужыя!
Гэта мы — дамавічкі, добрыя і мужныя!
Хто прагоніць хваробу ад хаты?
Хто не пусціць бяду на парог?
І не просіць за гэта дукаты,
Лустку хлеба ці смачны пірог?
Гэта мы — дамавічкі, прыгожыя і важныя!
Гэта мы — дамавічкі, вясёлыя, адважныя!

*Стары дамавік падае знак му-
зыкам, каб скончылі граць.*

Стары дамавік
(Шушыку). Дзя-
куй, Шушык, што
пусціў нас па-
баляваць у тваім
доме.

Шушык. Га-
сцям я рады. Лю-
дзі-гаспадары па-
ехалі ў суседнюю
вёску, да сваякоў.
Вернуцца заўтра.
Дык скачыце хоць
да раніцы!

**Стары дама-
вік.** Годзе гуляў.
Нам пара. Кож-
ны дамавік мусіць
хату сваю дагля-
даць. Нельга гас-

падарку нам надоўга пакідаць. Але перш, чым разысціся, паводле традыцыі ты павінен, Шушык, назваць імя дамавічка, у гонар якога адбудзецца наступны баль.

Шушык (*узіраючыся ў Дамавічкоў і Дамавушак*). Цяжка выбраць... Дамавушак я не цярплю. А што тычыцца дамавікоў...

Стары дамавік. Разумею. Мала хто з нас параўнаецца з табой у любові да парадку, у дбайнасці, у прыдзірлівасці.

Шушык. А ці магу, дзядуля, я крыху падумаць? Пазней скажу...

Стары дамавік. Падумай, Шушык. А пакуль бывай здаровы. Даглядай дом. Засцерагай людзей ад злыбяды. Іх заахвочвай ты на добрыя ўчынкі. Карай за благія...

Стары дамавік, Дамавічкі і Дамавушкі, Дамавікі-музыкі кланяюцца Шушыку, сыходзяць.

Дзея 2

Шушык (*зыхае*). Ох, стаміўся я ад скокаў-забаваў. Пара адпачыць у куточку за печчу. Мой родны куток, як ты мне мілы!.. Цяжкі заўтра будзе дзень. Трэба пеўняў абудзіць, даць корму коням і каровам, хлеб у свіране прасушыць... (*Сыходзіць за печ.*)

Уваходзіць Жуля з торбай за плячыма.

Жуля (*азіраецца*). Вой, якая ладная хатка!.. І печ буйная, за ёй можна спаць. І лава шырокая, на ёй магу паляжаць... Пасялюся тут! (*Гледачам*) Як думаеце, ці варта мне тут застацца?

З-за печы выходзіць сонны Шушык. Зыхае, пацірае вочы, заўважае Жулю.

Шушык (*незразумела*). Што за ліха? Ты хто?

Жуля (*жартаўліва*). Хто, хто? Дзед Піхто!

Шушык (*грозна*). Я пытаюся — хто ты?

Жуля (*баязліва*). А ты хто?

Шушык. Я — дамавічок. Хіба не бачыш?

Жуля. А я — дамавушка. Хіба не бачыш?

Шушык (*паважна*). Я — Шушык! Люблю парадак і чысціню.

Жуля (*шчыра*). А я — Жуля! Люблю, каб было весела.

Шушык. Я тут жыву!

Жуля. І я тут буду жыць!

Шушык (*гнеўна*). Прыхадзень! Прыблуда! На чужое ласая!

Жуля (*пакрыўджана*). Скнара! Сам гам, а чужому не дам!

Шушык. Лепей табе не зважаць мяне. Нораў у мяне лагодны, але ў гневе я страшны... А можа, ты — усяго толькі жахлівы сон? Пратру

- 22 вочы — і ты знікнеш назаўсёды. (*Трэ вочы. Пазірае на Жулю без усялякай сімпатыі*). Не, ты — не трызненне, не мроя, не лятунак. Ты — нахабніца, якой трэба паказаць, дзе Бог, а дзе парог!
- Жуля** (*лісліва*). Не такая ўжо і нахабніца! Можа, зусім крышачку... Ат, нешта не заладзілася наша сяброўства ад самага пачатку!
- Шушык**. Я тут жыву з тае пары, як людзі паставілі гэты дом, пабудавалі свіран, пуню і гумно. А ты адкуль узялася?
- Жуля**. І ў мяне быў дом, жыла ў ім гаспадыняй. Ды здарылася бяда. Пагнала мяне гора ў белы свет. Доўга шукала я сабе прытулак. Бадзялася, блукала, сюды ўрэшце прышкандыбалала...
- Шушык**. А цяпер ступай адсюль. Табе тут ніхто не рады!
- Жуля** (*жаласліва*). Мне больш няма дзе прытуліцца! (*Гледачам*) Мо хтосьці з вас мне дасць прытулак?
- Шушык**. Ступай прэч, бадзяжка, без усяго ўсякага!
- Жуля**. Ну, навошта табе, шанойны Шушык, мяне выганяць? Мы ж з табой — дамавікі, амаль радня...
- Шушык**. Мы з табой радня з паўдня, а як сонца зайдзе, тады і чорт не найдзе! Прэч, кажу табе! Я дамавушак не цярплю!
- Жуля**. Чаму так?
- Шушык**. Нікчэмныя з іх гаспадыні. А я люблю парадак.
- Жуля**. Загаварыла б табе зубы, ды яны ў цябе не баляць!.. Лепш адпачну. (*Укладваючыся на лаву.*) Нешта не трымаюць мяне ногі!
- Шушык**. Ты што разлеглася, як у сваёй хаце!
- Жуля**. Так, у сваёй. Цяпер тут разам будзем гаспадарыць.
- Шушык**. Вось зараз дам табе выспатка!
- Жуля**. Ат, не палохай! Ваўчыную песню баран не спявае!
- Шушык** (*падумаўшы*). Я — баран?
- Жуля**. Лепш паспявай мне, мілы Шушык, калыханку...

Жуля ўладкоўвае торбу пад галавой. Шушык штурхае Жулю. Жуля валіцца з лавы, ўскоквае, б'е Шушыка торбай. Шушык і Жуля б'юцца.

Жуля. Вось бяда. Вярнула ад пня, а ўз'ехала на калоду. Не чакала я такой сустрэчы. (*Шушыку*) У вашай вёсцы ўсе такія га-сцінныя?

Шушык. Завошта мне такое пакаранне? Адкуль такая набрыдзь узялася? (*Жулі*) Не хочаш сама ісці ўпрочкі, дык я паклічу Старога дамавіка. Ён тут здаўна жыве. У нас на вёсцы ўсе яго шануюць, зважаюць на яго загады. Паспрабуй толькі не паслухацца дзядулю!

Жуля (*занепакоена*). І што тады будзе?

Шушык (*грозна*). А вось пабачыш. І не кажы потым, што я не папярэдзваў. (*Крычыць у печ*). Дзядуля! Сюды! Бяда здарылася!

Жуля (*гледачам*). Што мне рабіць? Уцякаць? Ці лепш застацца?

Дзея 3

Стары дамавік уваходзіць у дзверы.

Стары дамавік. Маё шанаванне, Шушык! Што за бяда ў цябе?

Шушык (*указваючы на Жулю*). Вось яна! Сыходзіць не жадае.

Стары дамавік (*Жулі*). З кім маю гонар гаварыць?

Жуля (*Старому дамавіку*). Рада вітаць вас. Жуля, дамавушка.

Шушык (*Старому дамавіку*). Жулік яна, а не Жуля!

Жуля (*Старому дамавіку*). Калісьці мела дом і гаспадарку. Ды ўсё пайшло прахам. Цяпер упадабала сабе новы дом. З суседам...

Шушык (*Старому дамавіку*). Гнаў яе, упрошваў — аніак не сыходзіць. Дык загадай, дзядуля, ёй, каб узяла лахі пад пахі.

Стары дамавік (*Жулі*). Прашу вас, Жуля, пакінуць гэтае жылло. Здавен так павялося, што ў хаце можа быць адзін дамавік. Хіба адважыцеся вы парушыць старадаўні звычай?

Жуля. Абставіны мяне змушаюць. Я застаюся тут і годзе!

Стары дамавік (*Шушыку, указваючы на Жулю*). Не хоча, упартая. А больш я анічога зрабіць не магу.

Шушык (*у жаху*). А хто ж тады можа? А мо склікаць усіх дамавікоў, узяць гэтую прыблуду пад ручкі ды за весніцы яе!

Стары дамавік. Дамавікі не могуць шкодзіць сваім суродзічам! Здавен так павялося. Хіба адважышся парушыць ты наш звычай?

Жуля. Трэба шанаваньне старадаўня звычай! Мае рацыю дзядуля!

Шушык (*Старому дамавіку, у адчай*). Што ж мне рабіць?

Стары дамавік (*Шушыку*). Я нат не ўяўляю... А ці падумаў ты ўжо, Шушык, каму прысвечаны наступны будзе баль?

Шушык. Мяне хвалююць іншыя турботы!

Жуля. А ў маёй вёсцы дамавічкі часта балявалі. Я так любіла пасмяяцца, паскакаць, патанчыць!

Шушык (*Жулі*). Твае ўспаміны тут нікога не цікавяць!

Стары дамавік. Бывайце, Шушык і Жуля. Вам раю між сабой паладзіць. Хоць, шчыра кажучы, я прадчуваю бойку. (*Сыходзіць.*)

Дзея 4

Шушык (*сабе*). Вось жа трапіў я ў нерат: ні ўзад і ні ўперад. Выгнаць прыхадня не магу і пускаць не хачу. Ой, бяда, бяда...

Жуля (*спагадліва*). Павер мне, Шушык, можа быць і горш.

Шушык (*Жулі*). Табе ўсё роўна тут не жыць! Асцерагайся!

Жуля. А што цяпер ты зробіш? Каго яшчэ паклічаш?

Шушык. Табе жыццё я папсую. Сама тут заставацца не захочаш!

Жуля. Глядзі, каб сам не прыбраў ногі! Тады спазнаеш горыч блуканняў па лясках і па балотах... Наогул, мілы Шушык, дзе ты спіш — у куце альбо за печкай?

Шушык. Паўсюль, прыблуда! Гэта мая гаспадарка.

- 24 **Жуля.** А я тады лягу спаць у сенцах.
Шушык. Нельга!
Жуля. А дзе тады можна?
Шушык. Нідзе, нахабніца! Гэта мая гаспадарка.
Жуля. Па праўдзе кажучы, гаспадары тут — людзі. Балазе нас яны не заўважаюць. Нат не ўведаюць, што дамавікоў цяпер у хаце двое. А мы затое можам бачыць тое, чаго яны ўгледзець аніак не змогуць...
- Шушык** (*спахапіўшыся*). Ат, варагую з табой, марную час! А мне яшчэ столькі зрабіць трэба! (*Бярэ мятлу.*)
Жуля (*жвава*). Дазволь дапамагчы...
Шушык. Прэч ад мяне, забрында! (*Пагражаючы мятлой.*) Інакш яе зламаю аб тваю спіну!
Жуля (*пакрыўджана*). Злыдзень! Жмінда! Зціскайла!
- Прыхапіўшы торбу, Жуля сыходзіць у сенцы.
Шушык адкідвае мятлу, хапае вядро, умацоўвае над дзвярыма.*
- Шушык** (*лагодна*). Жуленька, хадзі, пападзім!
- Уваходзіць Жуля. Вядро падае на яе.*
- Жуля** (*абурана*). Як табе не сорамна, падманшчык?!
Шушык (*рагоча*). Пайшла прэч з хаты! І не вяртайся! (*Сабе.*) Ат, абдурый я валацугу!
- Жуля з бразгатам зачыняе дзверы.*
Шушык зноў умацоўвае вядро над дзвярыма. Падмятае падлогу. Смецце зграбае ў кучу. Анучай выцірае пыл. Падстаўляе лаву, лезе на печ, прыбірае там. Запаўзае ўсё далей — так, што ногі звісаюць з печы, да лавы не дакранаюцца.
Ціха адчыняюцца дзверы. Падае зверху вядро, але, навучаная горкім вопытам, **Жуля** спрытна яго падхоплівае. Падкрадваецца да печы, прыбірае лаву і ставіць пад нагамі **Шушыка** вядро. Бярэ мятлу і раскідвае смецце з кучы. Ставіць мятлу ў кут і нячутна сыходзіць, прычыняе дзверы.
- Шушык спаўзае з печы, боўтае нагамі, падае і трапляе нагой у вядро.*
- Шушык** (*абурана*). Што за нягоднік тут паскудзіць? (*Гледачам*) Мо ведаеце? Падкажыце!.. Ай, не трэба. Сам здагадаўся. (*Стаіўшыся з вядром каля дзвярэй.*) Жулік! Хадзі сюды. Ёсць тэма для размовы!
Жуля (*з-за дзвярэй*). Зноў будзеш біць вядром па галаве? Не, досыць! Лепш сам сюды ідзі!

*Шушык расчаравана апускае вядро, ідзе ад дзвярэй.
Ледзьве ён павярнуўся спінай да сенцаў, дзверы расчыняюцца, выскоквае Жуля і б'е Шушыка торбай. Шушык валіцца, а Жуля ўцякае ў сенцы.*

Шушык ускоквае, хапае мятлу, імчыць за Жуляй наўздагон.

Дзея 5

Уваходзіць Пятрок.

Пятрок (занепакоена кліча). Шушык! Ці чуеш мяне? Дзе ты?

Шушык (выходзячы з сенцаў). Тут я, Пятрок. Як маешся?

Пятрок. Што здарылася, Шушык? Як на мінулым тыдні мы з бацькамі з'ездзілі да сваякоў, так у доме штосьці перамянілася. Нават бацькі запрыкмецілі, што ў хаце нешта дзіўнае адбываецца.

Шушык. Маеш на ўвазе, што я — нікчэмны гаспадар?

Пятрок. Ты мне патлумач. Раней у доме чысціня панавала, а цяпер — паўсюль смецце. Скаціна ў хляве стаяла дагледжаная і сытая. Цяпер нехта ўначы коням грыву то ў косы закручвае, то раскручвае. Каровы ўвесь час мыкаюць, нечага баяцца. Матуля пойдзе па ваду, вяртаецца з поўнымі вёдрамі, а ёй ў сенцах хтосьці пад ногі — шусь! Татуля са двара ў хату ідзе, а яму раптам на галаву вядро падае... Што з табою здарылася, Шушык? Мо захварэў?

З сенцаў асцярожна выходзіць Жуля.

Шушык (Петраку). Са мной быццам бы ўсё ладам.

Пятрок Мо хтосьці з нас цябе пакрыўдзіў? То ты прабач!

Шушык. Ані ты, ані твае бацькі тут не вінаватыя.

Пятрок. Што ж за прычына, што дом ператвараецца ў сметнік?

Шушык (указваючы на Жулю). Яна прычына ўсіх нягод!

Пятрок (заўважаючы Жулю). А ты адкуль узялася?

26 **Шушык.** Яна — дамавушка. О, як я гэткую пароду не цярплю! Нікчэмныя з іх гаспадыні!

Жуля (*Шушыку, указваючы на Петрака*). Ён бачыць нас? Хіба такое магчыма? Я меркавала, людзі нас не заўважаюць...

Пятрок (*Жулі*). Насамрэч так і ёсць. Дарослыя духаў жытла не прыкмячаюць. Затое дзеці бачаць тое, чаго дарослыя ніколі не ўгледзяць... Я заўважыў Шушыка, калі быў немаўляткам. Неяк на дошвітку прачнуўся і заплакаў. Матуля змарылася, не чула маіх слёзаў. І раптам Шушык выйшаў з-за печы, мне ўсміхнуўся і стаў гушкаць маю калыску. З тае **пары мы і сябруем.**

Жуля (*Петраку*). А ў мяне з Шушыкам сяброўства нешта не ладзіцца. Дарэчы я — Жуля...

Шушык (*Петраку*). Жулік яна, а не Жуля! Акупант! Агрэсар! З ёй вадзіцца, што ў крапіву садзіцца!

Пятрок (*Жулі*). Рады пазнаёміцца. Я — Пятрок. У нас прынята мяняць імёны з цягам часу. Пакуль хлопец малы, яго завуць Пятрок. У сямнаццаць гадоў ён ужо Пятрусь. А калі ажэніцца — Пётр. Калі мяне стануць зваць Петрусём, я вас ужо не буду бачыць...

Шушык (*указваючы на Жулю*). А я гэтую бадзяжку даўно ўжо бачыць не хачу! Загадай ёй, Пятрок, каб выбіралася адгэтуль. Можна, цябе яна паслухае?

Пятрок (*Жулі*). Чаму ты не пакінеш дом? Хіба не разумеш, што двум дамавічкам тут цесна?

Жуля. О, разумею! Уласнаю патыліцай адчула!

Пятрок. Дык сыйдзеш?

Жуля. Мела б куды — даўно сышла б. Насамрэч я таксама гаспадарлівая, умела падтрымаць парадак у сядзібе. Мяркуеш, Пятрок, прыемна ўвесь час слухаць, як мяне тут бэсцяць? Але ж няма куды падацца. А без прытулку, без даху над галавой я згіну...

Пятрок (*Шушыку*). Нават і не ўяўляю, як і быць! Прагнаць яе — бессардэчна, пакінуць — бязладдзе ў доме. (*Гледачам.*) Мо вы падкажаце мне, што зрабіць? Пакінуць Жулю? Ці прагнаць?.. (*Шушыку і Жулі*) Мушу я падумаць. А вы пакуль суніміцеся, супакойцеся, утаймуйце нораў. Інакш абодвух праганю!

Шушык. Жартуеш? Здзекуешся? Палохаеш?

Пятрок. Папярэджваю.

Жуля. Я й не ведала, што чалавек можа прагнаць дамавіка.

Пятрок. А я ведаю, што дамавічкі мусяць слухацца людзей. Такое ў духаў жытла здавён наканаванне.

Жуля. Чаму так?

Пятрок. Так павялося ад пачатку вашага радавodu. Тата мне распавядаў, адкуль наогул дамавічкі ўзяліся. А вы тое паданне чулі?

Разгублена пераглянуўшыся, Шушык і Жуля адмоўна круцяць галавамі.

Пятрок. Некалі даўно былі вы анёламі ды жылі ў райскіх шатах. Адночы анёл, якога звалі Люцыферам, паўстаў супраць Бога. Некаторыя анёлы пайшлі за Сатаной, іншыя засталіся з Богам. Нябёсы раскалола адчайная вайна. Бог адолеў Сатану, загнаў яго ў пекла. Паплечнікі Сатаны ператварыліся ў д'яблаў, паслугачоў змроку. Але ж былі і тыя анёлы, якія не далучаліся ні да Бога, ні да Сатаны. Падчас бітвы яны адседжваліся з краю. Пасля перамогі Бог задумаўся: як быць з тымі баязліўцамі? Яны не заслужылі пекла. Але і на нябёсы страцілі права. І адаслаў іх Бог сюды, на зямлю. Пакрысе тыя анёлы зрабіліся духамі хаты і сядзібы, поля і агарода, азёраў і рэчак, лясоў і балот. Некаторыя з іх пакрыўдзіліся на Бога, хаваюцца ў пушчанскіх нетрах, палюхаюць пракожных. Тыя ж, хто мае добрае сэрца, жывуць бліжэй да людзей. Людзі — Боскія ўлюбёнцы. Дамавічкі, якія ім дапамагаюць, з цягам часу вернуцца на неба. А хто крыўдзіць людзей — той будзе пакараны. У вас, я бачу, добрыя сэрцы...

Шушык і Жуля падазрона пераглядваюцца.

Шушык (Жулі, заклапочана). З табой я ў хаце ўжыцца не магу. А як мы ўжывемся на нябёсах?

Жуля (Шушыку, з'едліва). Ты не хвалюйся, бо на неба не патрапіш. Цябе за твой нястрыманы характар туды не пусцяць.

Шушык. Маўчы, нягодніца! Я маю добры і лагодны нораў!

Пятрок (строга). Годзе! Калі зараз жа не прымірыцеся — абодвух праганю!.. Ці будзеце сварыцца?

Шушык і Жуля адмоўна круцяць галовамі.

Пятрок. Каб болей смецце па хаце не раскідвалі.

Шушык (указваючы на Жулю). Гэта ўсё яна, яна!

Пятрок. І скаціну ў хляве не палохалі.

Жуля (указваючы на Шушыка). Гэта ўсё ён, ён!

Пятрок. Каб па сенцах у прыцемках не сноўдалі.

Шушык (указваючы на Жулю). Гэта ўсё яна, яна!

Пятрок. І каб вёдры на галовы не валіліся.

Жуля (указваючы на Шушыка). Гэта ўсё ён, ён!

Пятрок. І каб жылі без сварак! Ці дакляруеце паразуменне?

Шушык і Жуля пераглядваюцца, ківаюць.

Пятрок. Я вам паверу. А пакуль, бывайце. (Сабе.) Насамрэч мала верыцца ў іх абяцанкі... Што ж іх насамрэч змусіць жыць у згодзе?.. Хто б падказаў мне? І ў каго пытацца? (Сыходзіць.)

Працяг будзе.

Малюнкi Лiны ВОЛКАВАЙ

Тэст на абыякавасць

Кацярына БЯДУЛІНА

Як часта ты, сарамліва засунуўшы рукі глыбей у кішэнь, праходзіў міма беднай бабулькі, якая, стоячы на каленях, маліла даць ёй хоць бы рубель. «Дык яна, сто пудоў, на гарэлку просіць!» — думаеш ты. За паваротам крык аб дапамозе. А ў тваіх думках: «Сама вінавата — няма чаго прыбірацца так вульгарна і сумачку такую драгую купляць!» У аўтобусе ты ўключаеш плэер, насоўваеш цёмныя акулеры і робіш выгляд, што заснуў, каб нікому не саступаць месца. Ты, можа, стаміўся за ўвесь дзень, а старыя пастаяць, яны ж вайну неяк пратрымаліся і цяпер патрываюць. Па тэлевізары расказваюць пра малых, якім патрэбна аперацыя. Але ты ніколі не выдаткуеш і дзесяці рублёў — бо гэта дакладна лахатрон...

Абыякавасць. Як правіла, мы і не задумваемся, што гэта — пра нас, не сьудносім гэту рысу са сваім жыццём.

Пакрыўджаных шкада, але...

Чаму мы такія абыякавыя да праблем іншых людзей? Чаму праходзім міма, калі бачым, што чалавеку дрэнна і трэба яму дапамагчы?

Часцей за ўсё мы героі на словах. Калі глядзім фільмы, дзе людзі застаюцца безуважнымі да іншых, шчыра абураемся. «Я б на яго месцы не быў такім жорсткім!» — хутчэй за ўсё думаем мы. Зала апладзіруе добрым хлопцам, кідае поп-корнам у дрэнных і штучна цешыць сваё сумленне. Але сутыкнуўшыся з чымсьці падобным у рэальным жыцці, людзі губляюць здольнасць хутка цяміць. Яны проста не гатовы ўбачыць «такое». Ім патрэбен час, каб зарыентавацца. Мала хто хутка і адэкватна зрэагуе (калі зрэагуе ўвогуле), калі ўбачыць, як натоўп хлопцаў збівае аднаго.

Ты не робіш заўвагу гаспадыні, якая без прычыны б'е свайго сабаку ці мучыць котку. Магчыма, гэта ж проста дурныя жывёлы?

Або, скажам, твае аднакласнікі іранічна каментуюць асабліва-сці фігуры адной з дзяўчат, або здзекваюцца з паходкі кагосьці з хлопцаў. У душы ты разумееш, што таму, каго крыўдзяць, вельмі дрэнна. І можа, у гэтай дзяўчынкі дыябет, і ў яе ніяк не атрымоўваецца схуднець. Можа, у хлопца праблемы з пазваночнікам, і ад гэтага такая нязграбнасць. Ты разумееш гэта і раздзіраешся. З аднаго боку — шкада пакрыўджаных, але з другога — рэакцыя аднакласнікаў у адносінах да цябе самога хвалюе больш.

Жахі ў Сетцы

Па інтэрнэце ходзіць мноства ролікаў, якія здольны давесці да істэрыкі. Напрыклад, дзяўчына ў дрэнным самаадчуванні падае на рэйкі ў піцёрскім метро. Уніз пазіраюць аднагодкі, проста пазіраюць. А калі праязджае вагон, з цікавасцю разглядваюць тое, што засталася на рэйках. Маладыя людзі маглі падняць паніку, затрымаць рух, не даўшы зачыніцца дзвярам, пастукаць у дзверы машыніста, паклікаць дзяжурных па станцыі... Але яны проста не захацелі ўмешвацца.

Аварыя — сутыкнуліся дзве машыны. Зіма, холадна, трупы на снезе, акрываўлены мужчына вывальваецца з кабіны, жудасныя стогны. Сведка здымае ўсё, што адбываецца ў падрабязнасцях, не дадумаўшыся патэлефанаваць у «хуткую дапамогу». Астатнія машыны не могуць праехаць, і пасажыры, якія сядзяць у іх, — дамы гадоў за 40 — настойліва і груба просяць свайго кіроўцу, які хоча хоць чымсьці дапамагчы пацярпеламу, ехаць далей: «Мы ж замерзнем тут!»

На фоне гэтых відэажахаў здзіўляе відэазапіс, зроблены ў Чылі. Аднаго сабаку на ажыўленай трасе збівае машына. Ён ляжыць без руху. Да яго падскоквае дварняга і пачынае павольна адцягваць лапамі да ўзбочыны. Усё заканчваецца шчасліва: сабачка выжывае. І гэта жывёлы, якія, у адрозненне ад нас, не чытаюць кніжкі пра тое, што трэба дапамагаць іншым!

Павучальны, на мой погляд, прыклад, калі адзін з падлеткаў у відэароліку, дзе збівалі хлопчы-

30 ка, пазнаў свайго брата... Юнаку і ў галаву не прыйшло, што шукаць у інтэрнэце такія «вясёлыя штучкі» азначае падтрымліваць гвалт. На жаль, і многія іншыя гледачы задумваюцца пра свае адносіны да насілля на экране толькі тады, калі здараецца бяда з блізкім чалавекам.

Не праходзьце міма!

Мы прывыклі да абьякавасці, навучыліся з ёю жыць, не заўважаць яе, як прыліплівую жавальную гумку ці фанцік на дарозе. Часта пакуль чалавек сам ні сутыкнецца з абьякавасцю іншых, — калі яму было балюча і страшна, а на падмогу ніхто не прыйшоў, — ён не заўважае і няшчасці іншых.

Ёсць такі фільм «Плачу на перад». Галоўны герой, маленькі хлопчык, прыдумвае простую схему абсалютнага шчасця: кожны чалавек дапамагае тром іншым людзям, кожны з іх — яшчэ тром і гэтак далей. Так, паступова, зробленае дабро вернецца да вас, і кожны дапаможа іншаму. У фільме прынамсі гэта схема працавала. У жыцці ж, пэўна, знойдуцца і такія, хто скажа: «А як доўга мне чакаць, што мне дапамогуць?», «Ці можна дапамагаць толькі знаёмым людзям?» і да т. п.

Асабіста мне проста страшна ад думкі, што калі, крыў божа, давядзецца трапіць у бяду, усе проста пройдуць міма, сарамліва схаваўшы вочы.

Адмысловы свет прыемных парадоксаў

Вольга Гапеева незвычайная паэтка. Для яе словы — быццам няўрымслівыя экзатычныя птахі, што час ад часу прыпыняюць свой палёт, сядваюць на яе хударлявыя плечы і... распачынаюць дзівосны прыгожы танец, расшыфраваць які Вольга спрабуе ў сваіх вершах.

З Вольгай Гапеевай мы пазнаёміліся гадоў пятнаццаць таму, калі былі яшчэ падлеткамі і наведвалі літаб'яднанне пры часопісе «Першцвет». Тады яна пісала лірычныя імпрэсіі — невялікія пранікнёныя эцюды, прасякнутыя напружанымі эмоцыямі ад паўсядзённага жыцця, якое часам падавалася шэрым і нудным. Спрабуючы расквеціць рэчаіснасць, Вольга стварала свае кранальныя тэксты. Нягледзячы на тое, што былі яны праязічныя, у іх відавочна прысутнічала тонкая выкшталцоная пацуцёвасць і нават боязь парушыць крохкі, складана арганізаваны свет уласнага перажывання. Менавіта гэта лірычная лінія ў творчасці маладой пісьменніцы сталася мяжой, перакрочыўшы якую, Вольга Гапеева нарадзілася як паэтка.

Можа скласціся ўражанне, што аўтарка наўмысна блытае чытача вязьмом нечаканых метафар, адсутнасцю пунктуацыі і зваротам да наіўных дзіцячых успамінаў. Але гэта не так. Паэтка імкнецца прыадчыніць дзверцы ў нашу падсвядомасць, хоча паказаць тое, што здаецца будзённым і простым толькі на першы погляд, а насамрэч з'яўляецца ключом да непасрэднага, пазбаўленага стэрэатыпнасці, бачання кожнага пражытага дня, кожнага нават імгнення, якое — вядома — ніколі не паўторыцца.

Вольга Гапеева прадстаўніца найноўшай генерацыі беларускіх паэтаў, якія аддаюць перавагу не класічнай пейзажыстыцы і заглыбленасці суназірання існага свету, а магчымасці перадаць патаемныя шляхі і маршруты ўласнай душы, забытаныя лабірынты ўласных эмоцый і нечаканых рэакцый на «свет-па-за-светам». Адсюль вынікае ўшчыльненая, маналітная структура паэтычнага мыслення і светабачання аўтаркі.

Учытайцеся ў вершы Вольгі Гапеевай і вы ўпэўніцеся: нас акаляе адмысловы свет прыемных парадоксаў, заўважыць якія здольны кожны з нас.

Арцём Кавалеўскі

**Вольга
ГАПЕЕВА**

Белая жырафа

* * *

Такі непрыкметны
чырвоны матыль
на чырвоным драконе.

* * *

Пёрка пухнатае падае
з цельца птушынага
падчас палявання
на ложка асфальтавы.
Пёрка пухнатае ведае
ляцець яму доўга
таму асцярожна кладзецца
на голаў
анёла.

* * *

Пад грукат малочнага сэрца
шпітальнай багоўкі
я прыкладаюся вухам
да вуха чужога
я слухаю цяпло чыіхсьці думак
пад грукат малочнага сэрца
шпітальнай багоўкі.

* * *

Белая жырафа
паплёскайся ў Сене
я хачу бачыць якая ты —
мокрая
Белая ці з прожылкамі?
А можа зялёная
ад водарасцей пухнатых
і цвілі слізкае?
А раптам чырванню заліешся
мабыць тады прыгожай здаешся?
Не
адказала жырафа
зрабіла крок
і паплыла па Сене
белым гарлачыкам.

* * *

У жоўтай траве
цвыркун папяровы
чакае
пакуль яму намалююць
непаслухмяныя вочкі.

* * *

Марцыпанавы снег
уключалі толькі па пятніцах
калі птушыныя святыя
хавалі свае лапкі
ад маіх дзіцячых позіркаў.
Яны баяліся тлустых зімовых вусеняў
Таму апраналі пухнатыя кажушкі
І хавалі свае лапкі
Ад маіх дзіцячых позіркаў.

* * *

Чырвоны чалавечак носіцца за голубам
хоча злавіць яго
і распавесці пра коціка з калыханкі
якую спявае мама
калі нікога няма побач.

* * *

Маленькі поні катае маленькіх дзяцей
за грошы
што плацяць бацькі ягонаму гаспадару
але іх ўсё адно не хапае
каб кожны дзень есці салодкую моркву
таму на вячэру сённа
маленькі поні будзе есці сухую траву
я не падобна на поні і на маленькіх дзяцей не
падобна
можа я морква
а можа трава
якую ты перажоўваеш ужо каторы год
быў час калі я ня ўмела чытаць
і гэта рабіла мама
тады ў кніжцы было напісана
што
маленькі поні катае маленькіх дзяцей
проста так.

Мельхіёр ВАНЬКОВІЧ

Мельхіёр Ваньковіч (10 студзеня 1892 — 10 верасня 1974) — знакаміты польскі пісьменнік і журналіст, нашчадак слыннага мастака Валенція Ваньковіча, дом-музей якога знаходзіцца ў Мінску, паходзіў са старажытнага шляхецкага роду. Будучы класік польскага рэпартажу нарадзіўся на Беларусі, у вёсцы Калюжыцы Ігуменскага павета Мінскай губерні, сёння гэта Бярэзінскі раён Мінскай вобласці. Ва ўзросце трох гадоў, пасля смерці бацькоў, маленькі Мельхіёр быў адданы на выхаванне ў маёнткава бабкі па матчынай лініі ў Наватрэбах, што на Ковеншчыне. Пазней Ваньковіч вучыўся ў варшаўскай гімназіі, на юрыдычным факультэце Ягелонскага ўніверсітэта ў Кракаве і штогод на вакацыі прыязджаў у родныя бацькавы Калюжыцы, якія назаўжды пакінулі ў памяці пісьменніка глыбокі след, звязаны з жыццём беларускай правінцыі пачатку ХХ стагоддзя.

Чытачам «Бярозкі» прапаноўваюцца фрагменты аўтабіяграфічнай аповесці Мельхіёра Ваньковіча «Шчанячыя гады», у якіх аўтар з пяшчотай і замілаваннем, дасціпнасцю і гумарам апісвае сваё дзяцінства на Беларусі, норавы і звычаі, што панавалі на нашай зямлі, калі краіна ўваходзіла ў склад Расійскай імперыі.

Арцём КАВАЛЕЎСКИ

Шчанячыя гады

(Урыўкі з аповесці)

Калюжыцы

Калі ўпершыю (было мне тады восем гадоў) прывезлі мяне да родных Калюжыц, «сышло з мяне ўсё наватрэбскае бабства».

З першай жа хвіліны, калі я апынуўся перад будынкам станцыі ў Барысаве і ўбачыў чацвёрку запрэжаных прысядаючых гнядых коней, вышываную срэбнымі гербавымі стрэламі ліўрэю, калі брычка, што скакала па недакарчаваных лясных сцежках, ляцела па беларускіх палях, палянах, абрамленых удалечыні ляснымі гушчарамі, з той першай хвілі авалодаў хлапечай душой край бяроз, туманаў і верасовых прасцягаў, край маіх бацькоў.

Гэй! — але ж доўгай была тая дарога, сорак шалёных вёрст па белых ухабістых шляхах; а навокал край бедны, глеба хлюпкая, зямля з пахам грыбоў, дзічыны, смалістых дрэў і дзіўным водарам лугоў, зямля, ахінутая гучным воклічам драчоў і пасмамі смугі, што ляжыць, бы пярэна, край, што нясецца насустрач коням доўгімі і шэрымі вуліцамі беларускіх вёсак, якія пахнуць хлебам і сырадоем, мігцяць светлякамі вокнаў. Смачна хлюпае пад капытамі гразь, на павернутых дагары дном карытах, што прымасціліся ўздоўж сцен, сядзяць сяляне ў зрэб'і; беларускія свінні, падобныя да дзікоў, худыя, чорныя, на доўгіх нагах, шыбкія, як сабакі альбо коні, ганяюць ля платоў, што нагадваюць глухія сцены з бярвення.

Ізноў брычка трапляе ў смалістую ноч, мокрае вецце хвошча па твары, пакуль нарэшце большак і цемрадзь, прыдарожныя бярозы і вёскі, спіна рамізніка і магутная навесь славуцкай буркі аканомы, які сядзіць побач з рамізнікам, усё гэта не зліваецца ў адно: я сплю.

А калі я прачынаюся, брычка, паволі нахіляючыся, гразне ў вечнай слаце тунэля ліпавай алеі, якой споўнілася не адна сотня гадоў. Здалёк перад намі блішчыць усімі сваімі агнямі калюжыцкі дом.

Гэты дом, жывая кніга пакаленняў, мае доўгую гісторыю свайго будавання, ён разрастаўся пры кожным новым пакаленні ўладальнікаў, нібы панцыр нейкага зверу на яго жывым целе.

Усё пачалося каля двухсот гадоў таму з аканомскага дамкі, у якім пасля пажару пасялілася панства.

Гэты аканомскі дамок — дзевяць вокнаў фасада — і цяпер складаў увесь фронтон дома; акружаны старымі дрэвамі, ліпамі і каштанамі, маленькі дамок бязвінна свяціўся белым ганкам, тоячы ў глыбі парку шматлікія выгібы двара, які дабудоваўся з пакалення ў пакаленне.

— Калюжыцы павінны мне належыць, — паведаміў я брату, калі мы аднойчы пад'язджалі да дома. — Бо дом, калі глядзець на яго з боку пад'езда, мае форму літары W, а з боку парку — літары M.

— То я не абавязаны з боку парку заязджаць, — парыраваў брат Вітольд, вылазячы з брычкі.

Ну, і асеў ён у Калюжыцах, пакінуўшы мне матчыны Наватрэбы.

Малы фасад вялікага дома заўсёды выклікаў аптычны падман. Госць, які прыязджаў сюды ўпершыню, выгружаўся з саней, абдымаючы ашчадным рухам мядзведзяў, пацепваючыся, схіляючы галаву, рыхтуючыся ўвайсці ў малы дамок.

(Але былі ж, крыў Божа, адметныя тыпы на гэтай Беларусі: што далёка хадзіць, напрыклад, дзядзькі па бацькавай лініі Багдан, Яўхім і Фларыян, тры браты з аднолькавай фігурай. Фларыян, якога ў сям'і звалі «легкадумным Флоркам», важыў дзесяць пудоў і, памятаю, насіў каўнерыкі 58 памеру).

Тым часам госця ўводзілі ў прасторны хол, асвечаны бляскам распаленага каміна.

Пасля таго, як ён здымаў там валёнкі і цёплую вопратку, ачышчаў вусы ад ледзякоў, шморгаючы носам, уводзілі яго па дамацканым павічкі ў вялізную залу, дзе было багата мэблі з чырвонага дрэва і

36 палісандру. У той зале панаваў выключна Чаховіч і Валенцій Ваньковіч. Вялікі партрэт прабабчынай сястры, з Гарэцкіх, жонкі маршалка Высагерда, меў вельмі востры позірк, «які глядзеў усюды адначасова». Казалі, што бабка ўначы ходзіць па доме і ні за што на свеце не прапусціць праз залу ніводную з жанчын у цёмную пару.

У суседняй зале вісела Чаховіч, Смуглевіч і жывапіс пачцівага дзядзькі па матчынай лініі Швайніцкага, майго хроснага, татавага таварыша ў выгнанні, які сасватаў маіх бацькоў і быў «наілепшым мастаком сярод земляробаў і найлепшым земляробам сярод мастакоў».

У сталовай, дзе месціліся два каміны з зялёнай маелікі і васкаваныя ясянёвыя бэлькі пад столлю, вісела нейкая іншая старая сямейная мазаніна і шэраг жывапісных работ з выявамі беларускіх паляўнічых сцэн на дошцы пэндзля Бартэльса, які, ажаніўшыся з бацькавай сястрой, пакінуў у Калюжыцах поўныя шуфляды планшэтаў і нявыданных твораў.

Дом у Калюжыцах здавён быў мужчынскім, халасцяцкім. Схаванай мужнасцю, калі можна так сказаць, дыхаў кожны яго закутак.

У доме быў спецыяльны пакой са зброяй. Знаходзіліся тут і паўстанцкая пістаноўка «Лебядка», шчодро інкруставаная золатам, і першыя мадэлі патронных стрэльбаў з куркамі пад рулямі (кожны раз усё гэта выкарыстоўвалася пры аблаве на ваўкоў), і венскія дуэльныя пісталеты, і двухствольная вінтоўка Крупа з люнетаў, якая таварышыла брату Чэславу ў ягоных афрыканскіх выправах, і дрылінг з гербам на рулях, які быў зроблены з золата сямі колераў. А яшчэ тут былі лёгкія крывыя шаблі, японская і малайская зброя, атручанае джала — шылет, які Чэслаў прывёз з паляванняў на кітайскім памежжы, звязкі італьянскіх фехтавальных рапір, шмат было дроцікаў, лукаў, фехтавальных масак, вабікаў, птушыных чучалаў, пастак на ястрабаў, барсукоў, ваўкоў, ліс, барсучыных торбаў, патранташаў, паляўнічых пляшак, трубак, ражкоў, рогаў з порахам, машынак для вырабу патронаў, мяшэчкаў са шротам, цынкавых скрынак з кулямі для вінтовак і жаканам для дубальтовак з драўляным дзяржальнам для «чокаў», кулямі, якія разрываюцца на чатыры часткі і развальваюць усё тулава звера, нібы сякерай; месціліся тут і маленькія, фарсіста апранутыя ў сталь, «экспрэсы», «хальбмантэлі» і «дрэйвертэльмантэлі», і кароткая зброя — ад старасвецкіх бульдогаў да мініяцюрных і тонкіх дзесяцізарядных маўзераў, а таксама маўзераў з драўлянай кабурай, якая магла выкарыстоўвацца як прыклад (з іх мы стралялі гусей увосень), ад арыстакратычных парабелумаў да хамскіх наганаў.

У закутках дома шмат было раскідана ястрабіных кіпцюроў і недавырабленых шкур, а таксама звяроў і птушак, выкінутых маімі братамі і іх настаўнікам, п'яніцай-чучальнікам. Каля стайняў была вялікая псярня, дзе жыла зграя з пяці ганчакоў, якія мелі цудоўны выключны голас; над імі знаходзілася клетка з раз'юшаным аранжававокім пугачом, які меў вушкі-пэндзлікі. Пугач служыў для палявання на ястрабаў, і мы ніяк не маглі забяспечыць яго належнай колькасцю варон і галубоў.

У двары паміж выжламі і сабачым збродам паважна хадзіў «Журка» — жораў вельмі мудры... Вокны кухні знізу былі абаронены бляхай, бо Журка выбіваў шыбы і сцягваў са стала што заўгодна.

Журка цудоўна арыентаваўся ў іерархіі дома. Сабак ён трымаў у страсе божым, за намі ж хадзіў цэлымі днямі з непакіснай павагай і за гэтыя шпацыры заплаціў жыццём: наглытаўся гільзаў ад дробнакаліберкі, сапсаваў страўнік і памёр у росквіце сіл. Тады нашым таварышам стаў крумкач, які пасябраваў з сабакамі настолькі, што навучыўся гаўкаць, і калі дварнякі з брэхам кідаліся да брамы, ён ляцеў над імі і гаўкаў. Крумкач вельмі палюбіў брыдкую кудлатую пачвару, дварняка, якога звалі Кудлік; быў то мяшанец таксы з сетэрам; гэтае стварэнне мела доўгае кудлатае цела выжлы на кароценькіх таксавых лапах.

Здаралася, што вяртаемся мы з Кудлікам дадому, а насустрач нам ад дома ляціць крумкач на нейкую выправу. Ubачыўшы Кудліка, ён радасна гаўкае, робіць круг, планіруе перад сабакам і, нехлямяжа падскокваючы, вяртаецца разам з усімі «пешкі». Пасля гэтага падганкам пачынаецца прыяцельскае какетнічанне: крумкач дзюбай чысціць шэрсць дварняка і ад захаплення аж замірае, нахіляючы галаву, калі сабака зробіць ласку і лізне яго.

Іншыя «дамачадцы» прычынялі большы клопат. Двое ваўчанят былі такія пражэрлівыя, што не было ніякай мажлівасці пракарміць іх. Аднаго разу яны ўскочылі на стол з блюдам, браты спрабавалі зваліць іх арапнікамі, але ваўчаняты не адарваліся ад блюда, пакуль усё не зжэрлі.

Аднойчы адзін з тых ваўкоў укусіў Толю. Дасканалая прычына, каб адкласці вяртанне з вакацый.

— Воўк цябе ўкусіў? Ну і што — ці ён не ашалеў? — запытаўся «класны наставнік», які, відаць, меў не вельмі добрае меркаванне аб сваім выхаванцы, бо калі іншым разам Толя тлумачыў, што перанёс прыезд з прычыны «рэўматызму ў галаве», педагог заўважыў: «Дзякуй Богу, што ў гэтай галаве хоць рэўматызм ёсць».

Панна Кляменс, французжанка, у якой братка спыніўся на станцыі, была яшчэ той скнарай: прыходзіла не вельмі позна і гасіла лямпу, каб брат ішоў спаць і не марнаваў газы. Тады калюжыцкі атожылак прыдумаў такі спосаб: чытаў сваіх Майн Рыдаў цалкам голы. Пачыналіся спазмы, але лямпа была ўратавана.

Аднак вернемся да чатырохногіх.

Мельхіёр ВАНЬКОВИЧ за працай.

38 Не на маёй памяці, але былі ў Калюжыцах двое медзведзянят, якія маглі курам пясок сыпаць, а калі квактухі набліжаліся, мядзведзі з задавальненнем забівалі іх лапай — бац! Садоўнікі прыбягалі з віскам: адзін мядзведзь сядзеў на яблыні і трэс яе, а другі збіраў яблыкі і кідаў у жыдкоў, пасля чаго яны дружна ішлі трэсці наступнае дрэва. Кухара аднойчы ледзь паралюш не разбіў: выйшаў ён на хвілю з кухні, а калі вярнуўся — застаў Мішку, які мяшаў рашчыненае цеста, да якога сам уліў гладыш смятаны.

Гаворка ішла пра сабачыя свавольствы, але мядзведзі ім не саступалі. Аднойчы прыбег да ганка ашалелы малёнак арандатара і пачаў безупынна кружляць на газоне; не на жарт спужаўся наш Генох, здранцвелы ад трывогі ў абдымках мядзведзя, які, прысеўшы за небаракай на задніх лапах, абдымаў яго пярэднімі і меў пры гэтым вельмі смешную фізіяномію.

Хітрамудрыя мішкі з замілаваннем ладзілі паляванне на пастухоў; выкачаўшы ў кустах, пакуль тыя накладуць бульбы ў вогнішча і павымаюць з торбаў хлеб і сыр, мядзведзі з гучным рыкам і задаволеным бурчаннем пачыналі сняданне.

Цяжка сказаць, што ў тых звычаях і сярод тых чатырох- і двухногіх стварэнняў (пра якіх распавяду неўзабаве) лёгкае жыццё мелі прадстаўніцы прыгожага полу. Пасля смерці бацькоў жаночае племя было прадстаўлена, на жаль, адной толькі Алінкай.

Алінка! Мушу прысвяціць ёй асобны раздзел.

Вельмі паважаная панна маёй маці, паходзіла з дробнай ковенскай шляхты і была выхавана ў пачцівых, бо паўстанцкіх, традыцыях, прыехала ў Калюжыцы ў васьмнаццацігадовым узросце разам з пасагам маладой пані.

Якой яна была ў тыя старадаўнія, дагістарычныя часы — не мне судзіць, ведаю толькі тое, што памятаю: маленькая рухавая старая панна, Алінка, мела зморшчаны, як яблык, твар, вялікі чорны бант на галаве, штучныя зубы і папяросу ў вуснах.

Што і казаць, яна не была лёгкім чалавекам, наадварот — сапраўдны чорт паводле ўсіх законаў.

У яе ўспамінах «пан Мельхіёр» (бацька меў такое самае імя, што і я) і «пані Ваньковічова» — гэта пара анёлаў, а жыццё з імі было райскім і бліскучым.

Пасля смерці бацькоў Аліна ўчыніла скандал і не дазволіла здаць Калюжыцы ў арэнду. Уся наша чацвёрка знаходзілася на вучобе, значную частку лета бавячы ў Наватрэбах. Вялізны двор стаў пусткай, якую, аднак, даглядалі найлепшым чынам. Начышчаны паркет Алінка дадаткова працірала хустачкай, накручанай на палец, і бяда, калі яна заўважала пыл; у парку агароднік неадкладна бегаў за прахожымі, якія заблудзілі, і замятаў сляды; у аранжарэях цвілі вытанчаныя кветкі; верхавыя коні стаялі і аднаўляліся ў стайні; гатовая зграя сабак брахала ў псярні.

Ва ўсім гэтым антуражы адзіным таварышам Алінкі быў пачцівы волат, аканом Жызьнеўскі. Гэты гігант штодня прыходзіў пагуляць у карты, гудзеў басам, а каля яго, ляскаючы, завіхалася малая, дробная постаць Алінкі, якая была яму па пояс.

З цягам часу Алінка абеларусілася, урасла ў глебу і была жывой хронікай і жывой ідэалогіяй Калюжыц. Гэтая ідэалогія мела за падмурак шляхецкае «фармазонства». Алінка перагортвала нават «Жыццё Хрыста» Рэнана. У доме жыла пачцівая бабулька, нянецка, з прозвішчам Дрэваед, але Жызьнеўскі называў яе «дармаед». Аднаго разу засталі яе, калі старая кленчыла перад святымі абразамі і мармытала разам з набажэнствам — Рэнана. Алінка не зносіла ксяндзоў, абражалася на ўсякае пасрэдніцтва паміж ёй і Госпадам Богам. Яна мела глыбокае перакананне, што «гасподзь» — гэта нешта фізіялагічна адасобленае, нешта такое, што Гасподзь Бог паклікаў для панавання над людзьмі назаўсёды і ва ўсіх акалічнасцях. Нягледзячы на гэта, да «вялікіх паноў», гэта значыць да Радзівілаў, Патоцкіх і яшчэ некаторых вядучых магнатскіх старых родаў, якія ў нас ёсць, Алінка мела нічым не абгрунтаваную нянавісць (у ёй кожная антыпатыя была нянавісцю, кожная сімпатыя — любоўю), якая, напэўна, тлумачыцца гістарычнай падаплёкай: антыпатыяй да «паўтарашляхты», як піша Сракоўскі, да радавітых шляхціцаў, якія хоць і былі блізкімі, але ўсё ж заставаліся недасяжнымі. Алінка ж дарэшты ўвабрала ў сябе традыцыі нашага дома.

З гэтым усім — фармазонствам, малавер'ем і забабонамі (Алінку ведалі ва ўсёй акаліцы не толькі за тое, што яна выдатна вэндзіла шынку, але яшчэ і загаворвала рожу), з верай у біялагічнае адрозненне рыцарскага саслоўя і нянавісцю да магнатаў спалучаўся ў Алінцы чуйны і гарачы дэмакратызм, які казаў ёй пазычаць вясковым сялянам кніжкі і рабіць нам, «панам», пякельныя скандалы ў сувязі з тым, што, маўляў, «для вас гэта не людзі».

Але хай бы толькі хтось з тых «людзей» не паклаў увечары на начны столік рытуальных трох яблыкаў, хай бы толькі не ўставіў балон-

Тут стаяла сядзіба Ваньковічаў.

40 чыкі ў сіфон, хай бы толькі даў не дастаткова працэджаны сок да вады пад ліпу, хай бы толькі не зачысціў слядоў сваіх лап на сцежцы, хай бы толькі асмеліўся дыхнуць не так, зірнуць не так, як да таго абавязвала прысутнасць «пана» — адразу ж у службовай частцы дома ўзнімаўся страшны ляск, неапісальны гвалт, і аблічча таго, хто правініўся, знікала з гарызонту назаўжды.

Нязменным быў толькі лёкай Казімір, які памёр у дзевяноста тры гады, маючы за сабой пяцьдзясят восем гадоў службы (пра што сведчыць і надмагільны надпіс), а перад гэтым атрыманы быў у спадчыну ад нашых сваякоў Гарноўскіх з Гацюхава. Казімір ужо быў у нас, калі з’явілася Алінка, і таму меў поўнае права засядзецца.

Нязменнымі былі таксама ляснікі, стралкі і рамнікі, якія не паддалі пад Алінчыну юрысдыкцыю.

Аднак і яны часам траплялі ў вір ейнага гневу.

Аднойчы на сямейны прыём майго хроснага, Рамана Швайніцкага, бацькавага таварыша з пасялення ў Сібіры, нам даслалі найпрыгажэйшыя галандскія прасціны. Госць меў прыехаць уначы.

Алінка, якая з вечара кантралявала дом, пачула храп у тых «галандскасцях». Зазірнула ў пакой і ўбачыла высунутыя з-пад шоўкавай коўдры з аднаго боку — бараду, а з другога — лапаць.

— Міхей, як жа ты пасмеў, — збянтэжылася Алінка.

— Дык як кабы што якое; аляж, паненачка (Алінку аж да канца жыцця называлі «паненкай»), паніч Чэся кажэ: зрання пойдзем на глушчоў, так ты, Міхей, кладзь се тутай і поспій себе.

Нічога не дапамагло, нават заканчэнне, для аўтэнтчнасці прамоўленае па-польску, якое, аднак, мусіла гучаць у натуральнай версіі, у той, у якой гучаў загад «паніча». Чорная барада, лапці, барсучыная торба, што бразгала нечуванай колькасцю вабікаў на рабчыкаў, ястрабаў, цецерукоў, разам з прасцінамі і праклёнамі былі выпхнутыя за дзверы.

Вялікай сімпатыі да выхаванцаў Алінка не мела. «Атрута і досыць», — казалася яна пра кожнага з нас.

Але, прызнаюся, часам і мы ёй назалілі. Чэсь, дзесцігадовы хлопец, бывала, прападаў з ляснікамі на паляванні ў пушчы аж па тры дні, жывучы, як прыйдзецца. Бацька, які яшчэ жыў, не забараняў. Ён загадаў васьмігадоваму Толю, калі сцяміў, што хлопец баіцца духаў, ехаць на кані ўначы праз лес да Бярэзіны за дваццаць верст, пры гэтым трэба было праязджаць каля двух цвінтароў.

На трохдзённыя паляванні з правізіі бралі тое, што было. У абшыўцы лядоўні зрабілі адтуліну і круком выцягвалі павідла і мармелад рондаль за рондалем, пасля чаго парожняе завязвалі пухіром і адстаўлялі. Гэтак доўжылася цэлае лета — а ў познюю восень (Госпадзі Ісусе...) гэта выкрылася. О ганьба! Аліна — слынная на ўсю Ігуменскую акругу гаспадыня — засталася без запасаў!..

Пераклаў з польскай Арцём Кавалеўскі

Працяг будзе.

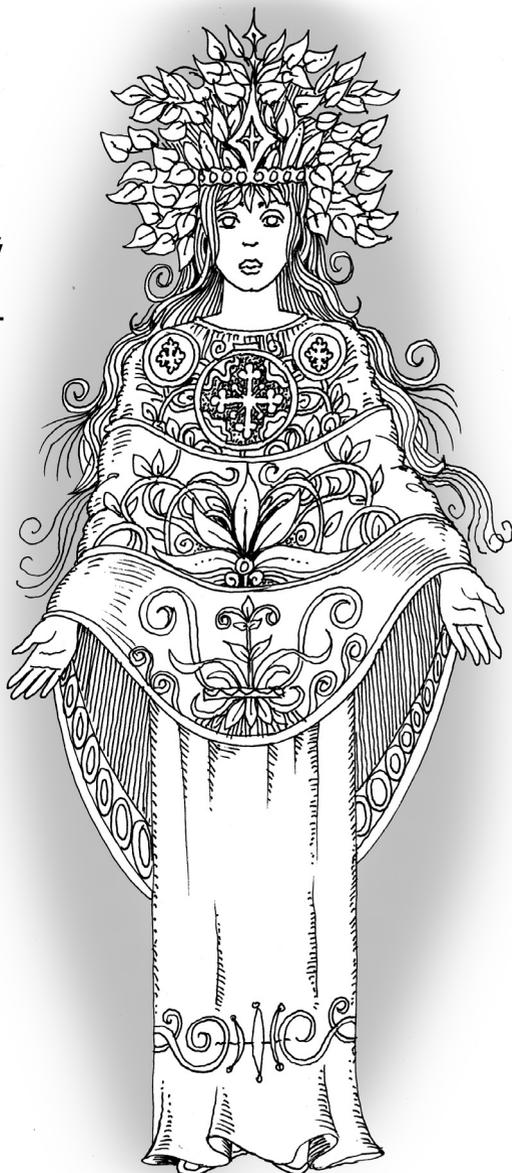
ПРАРОДЗІЧКА ЎСЯГО ЖЫВОГА, АБО АДВЕЧНАЯ МАЦІ

Ірына КЛІМКОВІЧ

Канец восені — пачатак зімы ў продкаў беларусаў заўсёды быў часам сватоў і вяселляў. Апроч гэтага, галоўным заняткам нашых бабуль і прабабуль былі прадзіва, пляценне і ткацтва. Натуральна, што ўсе падобныя заняткі мелі сакральны сэнс і апекаваліся пэўнымі баствамі. Сёння ў беларускім народным календары на гэты перыяд прыпадае два хрысціянскія святы — Пакрова святой Багародзіцы (14 кастрычніка) і дзень святой Параскевы Пятніцы (28 кастрычніка). Некаторыя даследчыкі даўніны сцвярджаюць, што на працягу стагоддзяў вобразы Багародзіцы і Параскевы Пятніцы зліліся ў адзін. Больш таго, сваімі каранямі ён сягае да культуры старажытнай багіні, які ўрэшце трансфармаваўся ў апякунку жанчын і жаночай працы.

Захавацелькі таямнічых ведаў

Гістарычная Параскева жыла ў малаазіяцкім горадзе Іконіі падчас праўлення імператара Дыяклетыяна. Яе бацькі шанавалі дзень пакутаў Хрыста, пятніцу, і далі сваёй дачцэ імя Параскева, што і азначае «пятніца». Дзяўчына ўсім сэрцам палюбіла чысціню і высокую духоўнасць, абяцала не браць шлюб і прысвяціць сябе

42 Богу. За ўпартасць у веры язычнікі катавалі Параскеву, а потым адсеклі ёй галаву. Памяць вялікай пакутніцы Параскевы Пятніцы ўшаноўваецца царквою 28 кастрычніка па старым і 10 лістапада па новым стылі. З часам святая стала адной з самых шануемых сярод усходніх славян. Але святы і абрады, якія выконваліся ў яе гонар, былі мала падобныя да хрысціянскіх.

Пра распаўсюджанне культуры Параскевы на Беларусі сведчаць

шматлікія абрады і вераванні, зафіксаваныя навукоўцамі яшчэ на пачатку XX ст. У старажытнасці перад **Дзядамі** — суботнім ушанаваннем памерлых продкаў па мужчынскай лініі, адзначаліся і **Бабы** — ушанаванне радаводу па жаночым адгалінаванні. Вобраз Параскевы Пятніцы акумуляваў у сабе таксама архетып маці-абаронцы. Яе называлі *баб'я святая*, ёй маліліся і прасілі пра дапамогу ў хатніх справах. У народных легендах Параскева Пятніца выступае простаю бабкай-павітухай, якая займаецца «павоем» —

дапамагае жанчыне пры родах, «павівае» — прымае немаўлятка. Раней у кожным паселішчы такія справы займаліся спецыяльна навучаныя гэтаму жанчыны сталага веку. Толькі да іх звярталіся нашы прабабулі, калі збіраліся падарыць новае жыццё.

Святая Параскева мела ўладу не толькі над жыццём і здароўем людзей, але і над ураджаем, плоднасцю жывёлы. У народзе да яе звярталіся «маці», «матухна». На Пакровы дзяўчаты, якія збіраліся выйсці

замуж, прасілі: «*Матухна Пятніца, пакрый мяне!*» Гэтая просьба мела і іншы сэнс. Сакрэты павязвання галаўнога ўбору, які насілі замужнія жанчыны, — наміткі, ведалі асобныя жанчыны, якія ахоўвалі таямніцу абраду і былі пасвечаны ў сакральны культ Параскевы Пятніцы. Яе абразы ў залачоных рамах таксама ахіналі белымі льянымі наміткамі.

Да такіх жанчын-вядунняў звярталіся і падчас сухменю, калі выпальвалася наваколле, і падчас мору, калі хвароба «касіла» жыцці аднавяскоўцаў. Тады некалькі жанчын збіраліся ў хаце і з малітвай звярталіся да святой Параскевы. Пасля гэтага яны выконвалі абрад прадзення ручніка-абыдзённіка: з прынесенага кужалю сукалі ніткі, па чарзе ткалі ручнік, асвятчалі яго ў храме, а затым распускалі і з даўжэзнай ніткай абыходзілі вакол вёскі. Такая магічна ахоўная дзея выконвалася толькі ў пятніцу.

Апякунка прадзіва, лёсу і вады

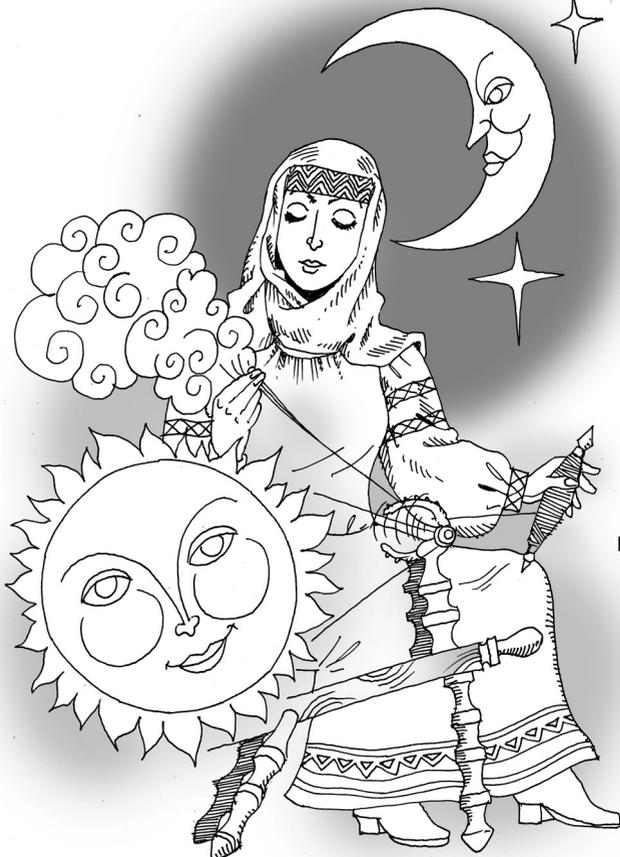
Відаць, таму, што Параскева Пятніца ведала ўсе сакрэты і таямніцы ільну, з якога рабіліся ручнікі, наміткі, адзенне, яе называлі яшчэ і *льяніцай*. Святая была апякункай прадзіва і лёну, які жанчыны апрацоўвалі і рыхтавалі да прадзіва ў кастрычніку. Нават назва месяца пайшла ад таго, што менавіта ў гэты час мялі лён і адзялялі ад яго кастрыцу. Напярэдадні свята Параскевы Льяніцы нарыхтаваную і абтрапаную пярвінку льна прыносілі для асвятчэння ў царкву і ахвяравалі святой.

Ладзіліся «льяныя сматрыны»: жанчыны хваліліся льянымі вырабамі, а дзяўчыны імкнуліся паказаць сваё «льяное майстэрства» хлопцам і будучым сваякам.

Святая Параскева лічылася і апякункай вады. Пра гэта гавораць народныя паданні пра абразы Параскевы Пятніцы, якія цудам прыплываюць па рацэ або з'яўляюцца на крыніцах, ручаях, калодзежах, пасля чаго вада робіцца святой і гаючай. Пры такіх вадаёмах ставілі спачатку драўляныя скульптуры Пятніцы, а ў хрысціянскія часы каплічкі і крыжы. Да такіх месцаў у дні шанавання Параскевы ладзілі хрэсныя хады, тут служылі малебны. Людзі прыходзілі, каб вылекавацца. Пра тое, што цудадзейная вада дапамагала, існуе шмат легенд і паданняў. Гэтай вадой мылі хворыя месцы, абліваліся ёю, бралі з сабой, каб выкарыстоўваць на працягу ўсяго года, таму што вада з пятніцкіх крыніц не псавалася. Але, каб святая Параскева Пятніца дапамагла вылекавацца, трэба было прынесці ёй ахвяраванні. Найбольш распаўсюджанымі з іх былі, безумоўна, грошы, якія кідалі ў крыніцу або калодзеж. Апроч гэтага, ахвяравалі ручнікі або адзенне — кашулі, хусткі, нагавіцы, шкарпэткі, часцей за ўсё з хворых частак цела. Храмы, прыдарожныя каплічкі і крыжы ў гонар святой Параскевы здаўна называлі Пятніцкімі. Іх, а раней слупы з яе выявамі, ставілі на скрыжаваннях. Яны лічыліся сакральнымі, каля іх праводзілі ў дальнюю дарогу або сустракалі з далёкіх вандраванняў.

І язычніцкая багіня, і хрысціянская святая

Некаторыя навукоўцы лічаць, што напаяхрысціянская Параскева Пятніца з'яўляецца дваініком багіні Мокашы, якая была ахоўніцай урадлівасці зямлі, шчаслівых шлюбаў, жаночых клопатаў і дзявочага лёсу. Менавіта з канца кастрычніка пачыналіся восеньскія вяселлі. Пра тое, што Мокаш таксама была звязана з вадой, сведчыць яе імя. Яно паходзіць ад «макрыды» — старажытнага абраду ахвяравання вадзе льяных палотнішчаў і кудзелі, авечай поўсці. Падобны абрад злучаў у сабе не толькі матывы вільгаці, але і прадзіва. Ён узнік з павер'я, што Мокаш

прадзе жаночы лёс долі-жыцця. Ад індаеўрапейскага *tok* — мокры, вільготны, а *mokos* — прадзенне.

Нашу багіню жыцця і прадзіва можна параўнаць з германскімі папрадухамі — Нормамі і багіняй Фрыг, якая прадзе на коле часу людскія лёсы і ў кожны момант можа абарваць іх. Дзень шанавання старадаўняй багіні Мокашы — пятніца. У грэкаў-язычнікаў гэты дзень належаў багіні кахання Афродыце. У іншых народаў пятніца была днём Астарты, Іштар, Венеры, Фрэйі. Імёны багін зафіксаваліся ў назвах пятага дня тыдня шматлікіх еўрапейскіх моў: *Dies Veneris*, *Viernes*, *Vendredi*, *Venerdi*, *Vrijdag*, *Friday*, *Fredag*, *Freitag*. Паўсюль вобраз багіні

быў глабальным і меў падобныя рысы: яна не толькі дае жыццё, але і забірае. Таму, відаць, у Заходняй Еўропе пятніца лічылася нешчаслівым днём. Гэта звязалася з легендай пра тое, што менавіта ў пятніцу быў укрыжаваны Ісус Хрыстос. А ў дахрысціянскія часы існаваў звычай ажыццяўляць пакаранні таксама ў пятніцу, што можна разглядаць як ахвярапрынашэнне багіне.

З надыходам хрысціянства Мокаш ператварылася ў народную святую — Параскеву Пятніцу, якая апекавала тыя ж справы, што і старажытная язычніцкая багіня, але зрабілася больш дасягальнай і зразумелай простаму люду. Лічылася, што шчырая малітва Параскеве

прынясе дабрабыт і шчасце ў хату. Існавала павер'е, быццам святая Пятніца з'яўляецца сярод сялян і назірае, як выконваюцца яе звычаі і забароны. Найбольш строга яна сочыць за тым, каб менавіта ў пятніцу жанчыны не дакраналіся ні да калаўрота, ні да верацяна. У адваротным выпадку: «У Параскевы запыляцца вочы, а цела пакрыецца крывёю ад уколаў спіц і верацёнаў». Або: «Хто прадзе ў пятніцу, у таго на тым свеце бацькі саслепнуць — ім кастрыцай зацярушыць вочы». У выпадку парушэння забароны Параскева, як некалі і Мокаш, магла пакараць жанчыну, якая ткала ў пятніцу, хваробамі вачэй і іншымі бедамі: скруціць ёй пальцы, пакрыць іх завусеніцамі, не прыйсці на дапамогу парадзісе. Паданне распавядае, як Параскева ператварыла непачцівую жанчыну ў жабу, кажуць, з тых часоў жабы і з'явіліся на зямлі. Але, калі жанчына асэнсоўвала сваю правіну, шчыра прасіла прабачэння ў Параскевы, тая вяртала ёй здароўе. Дарэчы, шмат у якіх народаў у пятніцу не працавалі, каб не ўгневаць багіню. Так было і ў часы язычніцтва на Беларусі, жанчыны прытрымліваліся такіх звычаяў яшчэ ў XIX ст.

Народная фантазія прыпісвае Пятніцы як міфалагічнаму персанажу розныя партрэтныя характарыстыкі. У адных выпадках яна выглядае прыгожай дзяўчынай або маладой высокай хударлявай жанчынай у белым адзенні. У іншых — гэта старая баба, апранутая ў здзіравую світку, сівая га-

лава якой пакрыта рыззём, яна ходзіць па дварах і назірае за паводзінамі жанчын. Розныя выявы святой узніклі з-за таго, што ў пераходны перыяд паміж язычніцтвам і хрысціянствам святкавалі не толькі дзень Параскевы Пятніцы, а таксама тыя пятніцы, якія ў народным календары ішлі перад галоўнымі гадавымі святамі. Такіх пятніц было дванаццаць, народнае ўяўленне малявала іх дзяўчатамі-сёстрамі, да іх можна было звяртацца з малітвамі і просьбамі. Прычым, «Дзясятая Пятніца» або «Дзесятуха» лічылася сярод усіх астатніх старэйшай і разам з «Дзевятухай» перадавала на неба малітвы раней за астатнія «пятніцы». Таму што па глыбокім перакананні сялян стаяла бліжэй да Бога, святых угоднікаў і самой Багародзіцы.

Выратавальніца грэшнікаў

З цягам часу, калі хрысціянства канчаткова ўсталявалася на нашых землях і пачало выціскаць рэшткі язычніцтва, культ Параскевы Пятніцы паступова зліўся з культам Багародзіцы. Але народны культ Божай Маці адрозніваецца ад царкоўнага большай прыземленасцю і прастатой. Багародзіца, як і Параскева, выступае ў паданнях і легендах абаронцай жанчын, распрадчыцай шлюбаў, пераймаецца хатнімі і жаночымі заняткамі. Як Маці Божая яна лічыцца апякункай парадзіх. Яе імя — *Багародзіца* і слова *роды* этымалагічна звязаны паміж сабой. Па адной з легенд, Багародзіца загадала Павітусе заўсёды быць напегатоў

46 і ніколі не адмаўляць цяжарным жанчынам. Маці Божая дапамагае не толькі жанчынам, але і ўсім людзям падчас пошасцей і пакут. Яна — нябесная заступніца, спагадлівая, міласэрная, чулая. Таму да Яе нярэдка звяртаюцца ў малітвах і замовах. У апошніх Маці Божая часам падаецца як народная лекарка, збірае кветкі-зёлкі, каб вылекаваць хворых: «У нядзельку рана ясна сонца ўсходзіць, святая Марылька ды па полі ходзіць. Па полі хадзіла, кветкі збірала, звiх уклдала».

Мяркуючы па тых легендах і паданнях, якія прыйшлі да нас з глыбiнь стагоддзяў, беларусы заўсёды верылі ў тое, што Божая Маці час ад часу спускаецца з нябёс і ходзіць па нашай зямлі, таемна дапамагаючы нямоглым і пакутным. Адным з доказаў таго, што Багародзіца «хадзіла» па Беларусі, лічацца сляды з адбіткамі Яе ступні на камянях. Так, у адным з беларускіх паданняў адбітак ад жаночай нагі на мясцовым камяні тлумачыцца тым, што «...даўным-даўно быў час, калі людзі перасталі верыць у Бога. Тады Бог раззлаваўся і наслаў патоп. Божая Маці, наадварот, заўсёды шкадавала людзей, таму выправілася ў падарожжа па зямлі. Але паўсюль было поўна вады,

таму яна ішла па камянях. Дзе ступала нага Божай Маці, заставаўся след ад яе ступні, а дзе яна абапiралася на кiечак — утваралася дзірачка».

Валодае Божая Маці ў народных уяўленнях і здольнасцямі папрадухі. Так, у адной з замоў гаворыцца: «На моры-Кіяне, на востраве Буяне ёсць белы камень Латыр, на тым камені святліца, у той святліцы красна дзявіца Маці Божая з дзвюма сястрыцамі, яны прадуць-звіваюць шоўкаву кудзельку». Напрыканцы ХІХ ст. на мяжы з Галіцыяй сялянкі падчас падрыхтоўкі прадзiва з каноплі (травяністая расліна, са сцёблаў якой вырабляюць валакно) спачатку вымочвалі яе ў вадзе, а потым некатору частку кiдалі па цячэнні ракі для Багародзіцы. Яны былі ўпэўнены, што з такой каноплі Божая Маці выпрадзе ніткі і зробіць з іх сець, якую затым будзе закідваць у пекла каб выцягнуць адтуль не вельмі грэшныя душы. А па другой легендзе, Божая Маці заснула, але неўзабаве яе пабудзіў святы Пётра і паказаў на цуд: грэшнікі, якія ўвесь час маліліся Багародзіцы, выратаваліся і па тонкім канапляным валакне перайшлі ў рай.

Безумоўна, нашы ўяўленні з цягам часу мяняюцца. Але светлы вобраз Вялікай Маці Прарадзіцелькі, якая дае жыццё ўсяму жывому і абараняе нас ад няшчасцяў, паходзіць яшчэ з часоў матрыярхату. І пакуль будуць існаваць такія паняцці, як Маці, Жыццё, Міласэрнасць, гэты вобраз будзе жыць.

Увесь часопісны карагод

«Бярозку» наша бібліятэка выпісвае ўжо больш як 20 гадоў. І нядзіўна, што падчас Тыдняў перыёдыкі «Газетна-часопіснае царства», дзіцячай і юнацкай кнігі «Кніжная вясёлка дзяцінства» шэраг мерапрыемстваў не абышоўся без звароту да старэйшага беларускага часопіса для падлеткаў. Так, напрыклад, напрацягу Дня часопісных прыгод «Увесь часопісны карагод» юныя чытачы з цікавасцю знаёміліся з рубрыкамі: «Дагістарычныя вандроўкі», «Думкі ўслых», «Кніжная паліца» і інш.

Многія артыкулы «Бярозкі» дапамагаюць чытачам бібліятэкі ўдзельнічаць у акцыі «Чытаем па-беларуску», а нам, бібліятэкарам, — рыхтаваць сцэнарыі свят, якія мы наладжваем для вучняў горада. Бо толькі на бліжэйшы год у нас запланаваны кірмаш «Па старонках беларускіх часопісаў», «Дзень маладзёжнай перыёдыкі», «Перыядычныя выданні — крыніца інфармацыі», рэкламная акцыя «Будзем чытаць!», Дзень беларускай казкі, Дзень сямейнага чытання і многае іншае. І на кожнай з гэтых акцый абавязкова «прагучыць» і наша з вамі «Бярозка».

3 павагай

В. КЛІМЯНОК,

дзіцячая бібліятэка — філіял № 6
Светлагорскай РЦБС

У гасцях у Лесуна

Таццяна КУХТА

Пазнавальна-гульнявая праграма

(Сцэна ўпрыгожана дэкаратыўным сонейкам, вакол якога замацаваны дэкаратыўныя лясныя птушкі. На пляцоўцы — елка, пад ёй спіць Лясун. Каля елкі схаваны лазовы кош з ляснымі арэхамі, ляжаць шышкі. Даносяцца спевы птушак, кукуе зязюля. Пачынае гукаць ціхая прыгожая мелодыя. Лясун прачынаецца, працірае вочы, пазяхае, становіцца на ногі і размінае косці.)

Лясун. Ужо сонейка паднялося, а я ўсё яшчэ драмлю. Дзякуй, што зязюля разбудзіла, а то спаў бы да абеда. (Заўважае глядачоў, здзіўлена звяртаецца да іх.) Ой, бачу, да мяне на паляну гошці завіталі, а я разамлеў на імху. Дзень добры, сябры! У мяне сёння шмат працы: трэба пералічыць усіх жывёл у лесе, усіх птушак, зазваніць у званочкі, каб пчолы ды чмялі не праляталі міма маіх кветчак. Кабетам да сунічных палян шлях паказаць. Нездарма ж я завуся Лесуном.

Дарэчы, самы час падсілкавацца. У мяне тут невялікі запас. Вось частуйцеся, калі ласка, гошці любыя, мае арэхі салодкія і такія смачныя!

(Лясун ідзе да елкі, дастае кошык, потым спускаецца ў залу, ідзе да глядачоў і частуе некаторых арэхамі. Затым зноў вяртаецца на сцэну.)

З нядаўняга часу я перайшоў жыць у запаведнік. Дужа надакучылі паляўнічыя і браканьеры.

А тут ціхенька, спакойна... Ой, здаецца, нехта ідзе! Хто ж так рана?

(Хаваецца за елку. На сцэну выходзіць чалавек з фотаапаратам, які з-за свайго доўгага аб'ектыва нагадвае стрэльбу, узнімае яго, нібыта прыцэльваецца. Лясун выскоквае з-за елкі.)

Лясун. Стой, рукі ўгору!

(Чалавек падымае рукі, фотаапарат падае. Лясун яго хуценька падымае.)

Ты хто?

Мікола. Мікола.

Лясун. Ты што гэта — у маім лесе паляваў? Вось зараз свісну, крыкну, прыбягуць сюды кабан і мядзведзь, разбяруцца з табой. А не тое, дык мясцовую ўладу навяду. Што маўчыш?

Мікола. Н-не трэба ўладу, я зусім не паляўнічы. І гэта не стрэльба, а фотаапарат.

Лясун (разглядае фотаапарат). Сапраўды, нейкая незразумелая стрэльба. А ну пакажы, як ёй карыстацца! (Мікола паказ-

вае.) Так, зразумела, цяпер і я зраблю фотаздымак... вунь той вавёркі. Толькі прыцэлюся.

(Закрывае адно вока, «цэліцца». Раптам на сцэну выскок-вае Іванка.)

Іванка. Рукі ўгору! Кідай стрэльбу! (Лясун кідае фотаапарат.) Вой, дык ці не ты гэта, дзядзька Лясун?

Лясун. Цьфу ты, напужаў! Я гэта, ці не бачыш?

Іванка. З якога гэта часу ты пачаў у запаведніку паляваць?

Лясун. Ды я ж не палюю, а раблю фотаздымкі. Паглядзі, гэта ж фотаапарат.

Іванка. Ды ну! А каго ты здымаў?

Лясун. Хацеў вавёрку, а ты сваім крыкам яе напалохаў.

Іванка. Дык ты мяне сфатаграфуй.

Лясун. Не, лепей каго-небудзь з гледачоў. Вунь тую пекную дзяўчынку. Зараз толькі аб'ектыў навяду. Р-раз! Гатова! І яшчэ тую сфатаграфую. Р-раз! Во колькі фотаздымкаў.

Іванка. А калі яны будуць гатовы?

Лясун. Гм, а-а... (чухае патыліцу).

Мікола. Дык яны ж ужо гатовы. Вось глядзіце. (Дадае аднекуль з рукава фотакарткі.)

Лясун. Ну і цуд! Ты што вядзьмак?

Мікола. Я — чараўнік.

Лясун. Давай карткі. Так, вось тая прыгожая дзяўчынка, якую я фатаграфуў. І гэтая таксама прыгожая. Атрымайце, прыгажуні, свае карткі.

(З залы падымаюцца на сцэну 6 чалавек, на якіх паказаў Лясун.)

Вось вашы карткі. А на адваротным баку кожнай напісаны загадкі. Пра грыбы. Давайце загадаем гэтыя загадкі гледачам. Салдат Іванка будзе частаваць арэхамі тых, хто правільна адгадвае. Пачынаем чытаць па чарзе.

Загадкі

1. Нібы родныя сястрычкі ў радок стаяць... (лісічкі).
2. Рукі ўзялі ў бакі маладыя... (смалякі).
3. Галавой сваёй прынік да сонкі... (баравік).
4. З-пад зямлі вылазіць лоўка, да сонца цягнецца... (вужоўка).
5. Павытырквалі каленкі ганарыстыя... (апенкі).
6. Шапачка чырвоная, а на ёй узор, што гэта такое? (мухамор).
7. Распусцілі каля сцежкі парасоны... (сыраежкі).
8. Знізу ўверх глядзіць на куст, усміхаючыся,... (грузд).
9. Так і просяцца ў лапкі да вавёркі два... (абабкі).
10. На вячэру да Алёнкi з лесу брат прынёс... (зялёнкi).
11. Прытуліўся, як шпіён, між травінак... (шампiньён).

12. Да пляча плячо, як гонкі, сойку слухаюць... (ваўнянкі).

(Тых, хто адгадаў, частуюць арэхамі і запрашаюць на сцэну.)

Лясун. Бачу, грыбы вы ведаеце. А ці любіце іх збіраць? (Удзельнікі адказваюць.)

Лясун. А калі любіце, то вось вам па кошыку.

(Мікола і Іван падаюць удзельнікам па кошыку з дэкаратыўнымі грыбамі.)

Падзелімся на дзве каманды па 3 чалавекі і пойдзем на паляну па грыбы, заадно і пагуляем. Гульня заключаецца ў наступным: першы ўдзельнік бяжыць з кошыкам на паляну і «садзіць» там грыбы, затым перадае кошык наступнаму ўдзельніку, які тыя грыбы збірае, трэці высыпае на падлогу і адасабляе ядомыя ад вужовак. Чацвёрты ўдзельнік нанізвае іх на тонкі дрот,

пяты вешае «сушыцца» на бярозу. Шосты здымае і высыпае ў чугун, што стаіць ля кожнай каманды на крэсле. Вось і гатова смачная страва! А пераможцаў чакае прыз. Калі ласка, пачынаем!

(Гучыць музыка, пачынаецца гульня.)

Лясун. Вось каманда пераможцаў, яна атрымлівае па пачку грыбнога супу.

Мікола. Ай, дзядзька Лясун, што твой суп! Ты б лепей удзельнікам па футры на каўнер даў. Гэта я разумею — падарунак.

Лясун. Што ты кажаш! Папершае, не так лёгка злавіць лісу, бо ў яе не адна нара, а некалькі, а па-другое, у маім лесе забаронена паляванне.

Мікола. А мы і не будзем лісу забіваць. Я аддам яе ў школу, у жывы куток. Вучні будуць з яе дапамогай заалогію вывучаць.

Лясун. Добра, згодны, але ж кажу, што лісу не так проста злавіць.

Мікола. А мы зараз праверым. *(Звяртаецца да ўдзельнікаў.)* Сябры, я буду «лоўчым», астатнія становяцца па двое, бяруцца за рукі і ўтвараюць кола. Той, каму не хопіць «нары», будзе «лісам у норцы». Я лаўлю «ліса», а ён уцякае і ўскоквае ў «норку». «Лісаня», што было ў гэтай «норцы», выбягае і ўцякае ад «лоўчага» да другой «нары». Калі «лоўчы» дакранаецца да «ліса», той становіцца «лоўчым» і ўжо ён даганяе новага «ліса». Становімся па парах і ўтвараем «норкі з лісамі». Музыка!

(Пачынаецца гульня, гучаць беларускія мелодыі.)

Сапраўды, цяжка злавіць хітрую лісу ў яе норках. Дзякуй,

шаноўныя сябры, за ўдзел у гульні, вось вам гасцінец. *(Частуе ўдзельнікаў арэхамі.)*

Дзядзька Лясун, складваецца ўражанне, што ў тваім лесе не расце нічога, акрамя арэхаў. Нашы гледачы ўжо, мабыць, усе зубы паламалі аб твае гасцінцы.

Лясун. Перабольшваеш, Мікола! У маім лесе растуць:

І маліна, і ажына,
І чырвоная каліна,
Круглашчокія суніцы
Ў сацінавых спадніцах,
А брусніцы пад лісточкі
Пахавалі свае вочкі.
Журавіны на балоце
Грэюць кіслы сок у роце,
А грыбоў — касой касі,
Еш і болей не прасі.
Ну, а шышак для вавёркі
Сто пудоў, ці ўсе сто сорак.

Іван. Для вавёрак шышкі мо і добра, але навошта яны нашым гледачам?

Лясун. А з шышкамі можна зладзіць цікавую гульню. «Вавёрчына камора» называецца. Зараз я буду называць жывёл і птушак якія жывуць у лесе, а калі памылюся і назаву не тую птушку ці жывёлу, нашы гледачы няхай пляскаюць у далоні. Хто першым заўважыць памылку і плясне ў далоні — атрымае з вавёрчынай каморы шышку. У каго шышак будзе болей, той пераможа і атрымае прыз. Пачынаю, сябры, а вы сачыце ўважліва.

Хто ў лесе не жыве?

У лесе шмат жывёл:
Дзве вавёркі і казёл.

На галінцы адным вокам
Зверху ўніз глядзіць сарока,
Пад кустом шыпіць гадзюка,
На свайго сланёнка-унука.
У мурашнік доўгі нос
Суне птушка альбатрос.
Паварочваецца ледзь
У бярлозе сам мядзведзь.
Маладыя зубраняты
Шчыплюць лісце каля хаты.
Дзяцел з пеўнем у кафэ
Апранулі галіфэ.
А на сонечнай палянцы
Пад гармонік скачуць зайцы.
Воўк у бубен выбівае
Грак яму дапамагае.
І лісіцы, і індычкі
Трусяць новыя спаднічкі.
Сойка пад фартэпіяна
Цягне доўгае сапрана.
Толькі філін не балюе
Качанят малых цікуе,
Ды гарэзачкі казулі
К рэчцы мыць пайшлі каструлі.
Ну, скажыце зараз мне,
Хто ў лесе не жыве?

Іван. У каго больш шышак? Ад дзядзькі Лесуна вам падарункі — кніжкі пра лес з малюнкамі.

(Уручаюцца падарункі.)

Лясун. Лес — гэта ўвогуле загадка. Ну, напрыклад, хто ведае, колькі трэба часу, каб вырасла дарослая папараць? Ажно 15—20 год. І жыве папараць 30—40 год. А вось сасновая шышка высыпае за два гады. Скажы Мікола, ці любіш ты бярозавы сок?

Мікола. Вядома, люблю. Асабліва, калі ён падкісне ў бочцы, кідаеш туды лусту падсмажанага хлеба. Смаката-а-а-а...

Лясун. Смаката смакатай, а бярозу трэба берагчы і шкада-

ваць, сок браць з аднаго дрэва толькі раз у 5 год.

Мікола. А я і не ведаў! Аказваецца, для бярозы сок, як для чалавека кроў! Так?

Лясун. Так. Спадзяюся, цяпер і ты, і гледачы будзеце больш беражліва ставіцца да прыроды, да лесу. А давайце паспрабуем успомніць прымаўкі пра лес. Я буду называць першую частку прымаўкі, а вы заканчвайце.

Прымаўкі пра лес і яго насельнікаў

1. Ваўка баяцца... *(у лес не хадзіць).*

2. Чым далей у лес... *(тым болей дроў).*

3. Лес рубяць... *(шчэпкі ляцяць).*

4. Хто ў лес, хто... *(па дрывы).*

5. Хто б пазнаў дзятла, каб не яго... *(дзюба).*

6. Ваўка ногі... *(кормяць).*

Лясун. Малайцы, ведаеце. І за гэта я вас пачастую.

Іван. Арэхамі!

Лясун. Не, духмяным смачным пірагом з грыбамі. Суседка вавёрачка вырашыла прыгатаваць яго для нас.

(Ідзе за кулісы і выносіць піраг.)

Мікола. Ай, ды вавёрка, ай ды майстрыха! Дзяліць буду я!

Лясун. Дзялі і частуй гасцей. Першыя кавалачкі дастануцца тым, хто назаве дрэвы, якія растуць у звычайным беларускім лесе.

(Удзельнікі выконваюць заданне і частуюцца пірагом.)

Лясун. Ну вось, сябры, надышоў час развітацца.

(Пачынае ціха гучаць мелодыя песні «Белавежская пушча». Лясун, Іван, Мікола выходзяць на сярэдзіну пляцоўкі.)

Лясун. Дзякуй, мае даражэнькія, што завіталі на маю паляну. Калі хто ўвосень раптам заўважыць сярод жоўтых і чырвоных лясных фарбаў маладыя зялёныя лісточкі, не здзіўляйся — гэта «Іванавы парасткі». Яны вырастаюць на дубах, каб надаць восеньскаму надвор'ю крыху веснавога сонечнага настрою.

Іван. Многа лесу — не рубіце.

Мала лесу — беражыце.

Няма лесу — пасадыце.

Будуць кветкі і суніцы.

Мікола. Жадаем вам быць такімі ж прыгожымі, як першая пралесачка, сакавітымі, як журавінка, вясёлымі, як салавейка, спрытнымі, як вавёрка, моцнымі, як мядзведзь, добрымі ды багатымі, як лес і зямліца наша родная.

Лясун. Беражыце, людзі, усё зямное, не паганьце мудрасці лязом, нам не будзе дадзена другое, калі гэта мы не зберажам. Усяго вам добрага!

(Лясун, Мікола, Іван махаюць рукамі пад мелодыю «Белавежскай пушчы».)

АПЁК

Наталля ПАХОМЧЫК

Міколка спяшаўся на вуліцу. Крупы з фасолляй, забеленыя малаком, былі, вядома, яго любімай стравай, але ж сёння ён смаку ў іх не чуў — хацелася хутчэй выскачыць з-за стала. Крыху пасёрбаўшы, хлапчук пачаў углядацца ў акно: баба Юля акурат ішла даіць Бабоўку — значыць, можна было збегчы з дому незаўважаным. Азірнуўшыся на дзверы, Міколка, як той злодзея, ухапіў з-пад абруса акраец хлеба, сунуў яго ў кішэню і бегма, змятаючы ў гармонік доўгі стракаты дыванок, вылецеў з хаты.

«Сёння, відаць, зноў будзем гуляць у вайнушку», — падумаў Міколка, ступаючы па яшчэ цёплым, добра ўгрэтым за дзень пяску. Прыемна рабілася на душы, калі ўспамінаў учарашнюю забаву: хоць ізноў давялося яму гуляць за «немцаў» і здавацца ў палон, але ж як смешна цяпер узгадваць, як спужаныя каровы паламалі плот дзеду Ануфрыю,

калі «нашы» на ўсё горла крыкнулі «ўра» і, як ашалелыя, кінуліся на перапалоханую жывёлу. Грышка, найлепшы Міколкаў сябрук, падчас гэтага налёту на кароў забыў нават, што Міколка — яго «вораг», і даў колькі разоў кінуць сваю «бомбу» — сіні мячык... Плынь прыемных думак, праўда, перабіў горкі ўспамін пра тое, як балюча перапала ўчора за гэты «налёт» ад бацькі: і за кароў, і за скалечаны бацькаў ровар, у якога падчас «адступлення» нехта пагнуў руль. Але слёзы ўжо тыя забыліся, і ногі самі цяпер неслі Міколку да Грышкавага двара.

Там за плотам ужо чулася гамонка. Міколка прыспешыў крок. «Значыцца, усе ўжо прыйшлі, ізноў толькі "немцам" гуляць да вядзецца», — пачынаў злавацца хлапчук на бабу Юлю, якая затрымала яго на вячэру. «Праз гэтыя крупы — ізноў фашыстам цэлы вечар!»

Заняты сваімі невясёлымі думкамі, ён не адразу разабраў, пра што ж там, уласна, гаманілі. Адно пачуў дакладна: галасы былі чужыя. У душы варухнулася трывога: «Вайнушкі сёння, мусіць, не будзе: гарадскія ўсё сапсуюць»...

Раней, Міколка добра памятаў, улетку прыязджала з горада шмат дзятвы: іх стракатыя чародкі нястомна пырхалі з ранку да вечара з аднаго канца вёскі ў другі, а дзіцячы смех чуўся аж ля поплава, дзе перад змярканнем гусціўся туман. А цяпер калі хто і прыязджаў, дык на дзень-два, не болей. Вось і ў гэтую суботу, мусіць, Аўдоліны з горада на выхадныя завіталі. Міколка з імі не надта каб і сябраваў — завялікія яны для яго, ён — замалы для іхняе кампаніі. А вось Грышка, які быў старэйшы за Міколку ўсяго толькі на год, хоць яшчэ і ў дзіцячых гульнях ахвотна ўдзельнічаў, але і з гарадскімі ўжо некалькі разоў хадзіў у мястэчка да клуба.

Менавіта да апошняга схілялі і цяпер Грышку прыезджыя. Той, аднак, упіраўся.

— Ты што, бацькоў баішся? — пацвельваў старэйшы Сяржук.

— Чаго мне іх баяцца: малы я ці што?

— А яно дык, можа, і малы. Хоць і здаровы сам, як конь, а з малымі ў цацачкі гуляеш.

Было відаць, што Грышку зачэпіла. Міколка ж пакрыўджана засоп: прыкра чуць, што быць «малым» цяпер — загана. Сталы жыхар сваёй вёскі, ён чуўся цяпер на сваёй роднай вуліцы як чужаніца. Непрыемна заказытала ў горле, хацелася дамоў, але гонар маленькага чалавека не даваў зрабіць крок назад.

Дзяўчаты пырскалі смехам, і іх перашэпт, як трывожнае шапаценне чароту, казытаў нервы.

— У мяне грошай няма, — нарэшце падабраў Грышка «дарослае» апраўданне.

— А ты пазыч у каго. Вёска вялікая. Вунь — у Міколкі (пачуўся рогат). Ён табе ўсё хто хочаш прывалачэ, абы ты з ім пагуляўся.

Міколка аж прысеў ад гэтага нечаканага выпадку ў свой бок. Ён зразумеў крыху болей, чым думалася падлеткам: пякуча, выразна адчуў, што з яго шчырага сяброўства ў адкрытую здзекуюцца. Хлопчык старанна прымружыў павекі, каб не даць пакаціцца слязам.

— Але не, яму ж так проста бабка не дасць, — усур'ёз захапіўся новай ідэяй адзін з гарадскіх. — Тут прычына важкая патрэбна. Ён табе нічога не вінен?

— Хай за мячык табе доўг адбудзе! Сіні! Ты ж казаў, што ён учора згубіўся! А Міколка апошні, хто ў сваіх руках яго трымаў, ты сам казаў, — разважаў Сяржук.

Ад разгубленасці і абразы Міколка, здавалася, перастаў дыхаць. Вялікімі вачыма ўтаропіўся ён цяпер у твар сябра.

— Ты б і праўда, гэта... Прынёс бы за мячык, — пачуліся словы, агучаныя ціхім голасам так добра знаёмага чалавека.

— Дзесяць тысяч, — удакладніў Сяржук. — Ідзі давай.

...Ужо зусім сцямнела, калі Міколка бег з дому па зарослай дзядоўнікам і крапівой сцежцы. Болю ў босых нагах не чулася, горка пякла толькі заціснутая ў худой дзіцячай руцэ зашмальцованая грашовая паперка.

56 **Уладзімір КАНДРУСЕВІЧ:
«Усё маё жыццё —
гэта натхненне!»**

Вядомы беларускі кампазітар Уладзімір Кандрусевіч — унікальны майстар. Цяжка назваць музычны жанр, у якім бы ён не працаваў. Кандрусевіч — аўтар сімфоній, балетаў, оперы, сімфанічнай музыкі, мюзіклаў, плённа працуе ў вобласці тэатральнай і кіна-музыкі (напісаў музыку больш чым да 200 спектакляў і больш чым да 50 фільмаў).

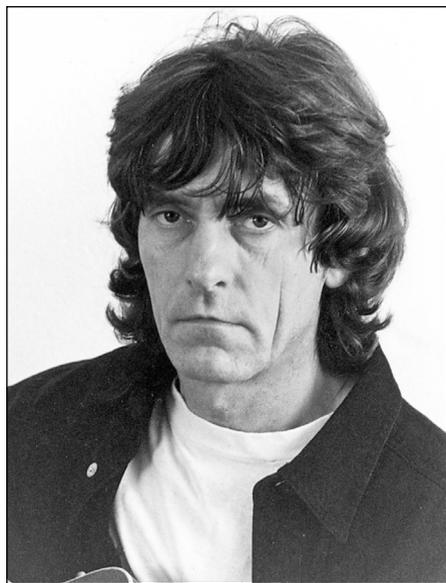
Яго мелодыі вядомыя нам з самага дзяцінства — пад іх дзейнічаюць героі фільма «З кошкі ўсё і пачалося» і мультыка «Дыназаўрык». Музыка Кандрусевіча гучыць у кінастужках «Даруй нам, першае каханне» з Верай Глаголевай і «Птушкі без гнёздаў» пра Ларысу Геніюш. Ён — стваральнік мюзіклаў «Джулія», «Шклянкі вады», «Афрыка» і «Байкер». А сёлета падапечная Уладзіміра Пятровіча па прадзюсарскім цэнтры «Спамаш» Алёна Ланская перамагла з яго песняй «Белая ластаўка» на XX Міжнародным конкурсе выканаўцаў эстраднай песні «Віцебск—2011». Між іншым і ваш карэспандэнт на выпускным вечары спявала са школьнай сцэны свой любімы фрагмент са «Шклянкі вады»...

Мы сустрэліся з маэстра каля кінатэатра «Мір», у афішы якога значыцца новая праца Уладзіміра Кандрусевіча — дзіцячы фільм «Рыжык у Залюстроўі». Кампазітар прыгадаў і сваё дзяцінства...

**У тэатр закахайся
з дзяцінства**

— Дзяцінства маё было вельмі дзейным і цікавым. Мы любілі ганяць у футбол, збіралася ажно па 30 чалавек! Але ў нас не было

добрага мяча. А яшчэ гулялі «ў грошы»: кожны ставіў у слупок пэўную колькасць манет, затым кідалі да яго біту, і ў каго біта аказвалася бліжэй, той першы пачынаў разбіваць гэты слупок. Так-

Уладзімір КАНДРУСЕВІЧ.

сама на ўсё жыццё засталіся ўспаміны ад рыбалкі. Непадалёк ад Гродна была вёска Азёры, і мы з хлопцамі на веласіпедах праязджалі па 25 кіламетраў, каб павудзіць там рыбу. І было мне тады ўсяго 7 альбо 8 гадоў.

Мама мая выкладала матэматыку ў школе, была строгай, але справядлівай. А бацька быў цудоўным краўцом. У яго была вельмі добрая школа: да 1939 года Гродна быў польскім горадам, а польская краўцоўская школа карысталася добрай славай. Адзін час тата шыў касцюмы для артыстаў Гродзенскага драматычнага тэатра. Мне было гадоў 5, але я вельмі любіў разам з бацькам хадзіць туды. Дагэтуль памятаю той царскі будынак (сёння ў ім размяшчаецца лялечны тэатр), асабліва чамусьці мяне ўразіў штучны камін — з каляровымі камянямі, паміж якімі гарэла лямпачка. Мне так было цікава ў тэатры! Зразумела, з радасцю наведваў я і спектаклі. Адным словам, у тэатр закахайся з самага дзяцінства. Але і не марыў, што калі-небудзь маё жыццё будзе з ім звязана.

За рулём

— Мой бацька ўвогуле быў творчым чалавекам, аднойчы ён нават сваімі рукамі пабудоваў аўтамабіль! У папулярным часопісе «Навука і техника» вычытаў, як сабраць сапраўдную машыну і загарэўся гэтай ідэяй. У якасці каркаса ўзяў металічныя водаправодныя трубы, кузаў зрабіў з тоўстай фанеры і брызенту, матор купіў ад матацыкла. А вось дзвярэй у машыне не было — быў адкідны верх, як у кабрыялеце. Калі мы паехалі ў ДАІ рэгістраваць наш аўтамабіль,

бацьку папрасілі праехаць і разварнуцца, а задняга ходу ў машыне не было, дык ён браў яе за «хвост», падымаў і паварочваў. Усе здзіўляліся і смяліся, але дзяржнумар далі. І вось дзякуючы таму, што я ўвесь час быў побач з бацькам, вадзіцельскія правы атрымаў у 18 гадоў і з таго часу за рулём.

Прыступкі да прафесіі

Мая першая настаўніца музыкі Ганна Сцяпанаўна Саломка была вельмі старэнькая, і калі сыходзіла са школы запрасіла мяне да сябе ў госці — я быў яе любімы вучань. Яна падвяла мяне да сцэлажоў з нотамі і сказала: «Вовачка, выбірай што табе падабаецца». Справа ў тым, што ў маладосці Ганна Сцяпанаўна сама запісвала ноты папулярных тады, а таксама вядомых класічных твораў, набывала ілюстраваныя часопісы з нотамі і ўсё гэта ўкладвала ў вялікія фаліянты. Два з іх я і выбраў. Дагэтуль з удзячнасцю захоўваю іх.

Другая настаўніца Раіса Альбертаўна Голубева была строгая, але таксама рабіла на мяне стаўку, бо я вельмі добра вучыўся. Закончыў музычную школу з выдатнымі адзнакамі, таму ў вучылішча здаваў толькі адзін экзамен. Як, дарэчы, пасля і ў кансерваторыю, якую скончыў двойчы: як піяніст, і як кампазітар. Калі мяне як піяніста размеркавалі ў оперны тэатр канцэртмайстрам балетнай трупы, я атрымаў вялікія практычныя навыкі ў працы з музычным матэрыялам. Пад гэтым уплывам у 1986 годзе я напісаў першы свой буйны твор — балет «Крылы памяці».

У арміі я служыў у ракетных войсках, але і там здолеў стварыць

58 ансамбль. Ігралі ў Дзяржынску на танцах — заваявалі вялікую папулярнасць! Мы збіралі поўныя залы і зараблялі грошы. Я іграў на гітары, бас-гітары, пісаў песні і спяваў. Выконвалі і замежны рок — сапраўдную па маім меркаванні музыку — у той час забараняліся англамоўныя песні, і я пісаў тэксты сам.

А са столі звешваліся галовы

— Калі мне было 19 гадоў, я стварыў гурт «Панебраце». Мы выконвалі толькі дастойныя песні! Цешча нашага ўдарніка Віталія Раманава працавала загадчыкам клуба Першага цагельнага завода, які ў народзе называлі «біржа». Там мы і выступалі, і настолькі былі папулярнымі, што спекулянты набывалі на нашы канцэрты квіткі па 20 капеек, а прадавалі па 25. Аднак камсамольскія кіраўнікі заўважылі, што вельмі многа моладзі ўдзельнічае ў рухах хіпі, бітнікаў і г. д. І вырашылі, што трэба іх пераарыентаваць у свой бок. Такім чынам, выклікалі ўсіх, хто ішоў у авангардзе, у ЦК камсамола і сказалі: «Слухаем вашы прапановы». Ну я і прапанаваў правесці фестываль рок-музыкі. Ладзілі мы яго ў Мінскім радыётэхнічным інстытуце. Дзякуючы таму, што ў той час у кожнай ВНУ былі свае музычныя калектывы, і не па адным, фестываль атрымаўся двухдзённым. Я быў членам журы, і ў першы дзень мы слухалі студэнцкія ВІА (вакальна-інструментальныя ансамблі. — **В. Н.**) без вялікага задавальнення, таму што яны спрэс спявалі песні з репертуару «Сіняя птушкі» і падобных гуртоў. У выніку я прапанаваў на другі дзень выступіць прафесіяналам.

Мы стварылі супергурт з лепшых музыкантаў розных калектываў. З нашага гурта «Панебраце» былі трое — я, гітарыст Уладзімір Угольнікаў (сёння загадчык кафедры ва Універсітэце культуры) і клавішнік Андрэй Гітгарц. А ўдарнікам быў Ігар Карастылёў (сёння гэта айцец Ігар, настояцель прыхода Іконы Божае Маці «Усіх тужлівых радасць»), ён вылучаўся тым, што зусім не ведаў англійскай мовы, але цудоўна спяваў замежныя песні, выкарыстоўваючы проста набор слоў, ды так, што нават студэнты-лінгвісты ўлаўлівалі нейкі таемны сэнс у тых кампазіцыях.

Дык вось мы з гэтым супергуртам выйшлі на фестывальную сцэну і заўважылі, што са столі звешваюцца чалавечыя галовы! Думаў, мне гэта мроіцца. Але аказалася, што жадаючых трапіць на наш канцэрт было столькі, што ўсім не хапіла месцаў, дык многія забраліся наверх і выглядалі з вентыляцыйных люкаў на сцэну. Мы спявалі песню гурта Creedence Clearwater Revival, і ўся зала ўзнялася, таму што стамілася ад салодкагалосых ВІА. Слухачы пачалі гучна нам апладзіраваць, ламаць крэслы... І толькі мы сабраліся пачаць другую песню, як на сцэну выйшаў нейкі чалавек у гальштуку і закрыў заслонку. Аказалася, што гэта быў прадстаўнік аддзела культуры ЦК КПБ...

На наступны дзень мяне выклікаў да сябе рэктар кансерваторыі Уладзімір Уладзіміравіч Алоўнікаў і запытаўся аб нашай групе, хто яе кіраўнік і г. д. Я адказаў, што мы іграем на танцах, што кіраўнік — я... І мне было сказана, што я не маю права адначасова вучыцца і праца-

ваць. У выніку я быў выключаны з кансерваторыі. Для мяне гэта быў вельмі моцны ўдар, бо я выдатна вучыўся, атрымліваў павышаную стыпендыю. І тут упершыню ў гісторыі кансерваторыі на абарону выключанага сталі студэнты і выкладчыкі. Такім чынам праз два тыдні я зноў стаў студэнтам. Аднак пасля гэтага выпадку, на жаль, «сышоў у падполле» і хаця працягваў працаваць у розных гуртах, але фактычна мая рок-кар’ера скончылася.

Час эксперыментаў

— Раней быў такі час, калі ўсе цікавіліся лёсам калег і сяброў, дапамагалі адзін аднаму. Напрыклад, аднойчы мы дапамаглі «Песнярам» — яны тады яшчэ былі «Лявонамі» і ўпершыню ехалі на ўсесаюзны фестываль. Дык вось апаратуру для бас-гітары Леанід Тышко папрасіў у мяне. Мы ўвогуле сябравалі з музыкантамі «Песняроў»,

я наведаў іх рэпетыцыі, канцэрты, а з Валодзем Мулявіным мы былі добра знаёмыя.

На жаль, сёння амаль няма жывога выканання, уся творчасць адышла на студыі, знік той своеасаблівы дух творчасці і эксперыментаў, які панаваў раней у асяроддзі музыкантаў. Вядома, сёння значна прасцей запісаць песню ў дзесяць прыёмаў, потым падчысціць, падцягнуць... А вось праспяваць ужывую, з эмоцыямі — з гэтым сёння праблема!

Любімы вучань Маэстра

— З Яўгенам Аляксандравічам Глебавым, адным з самых таленавітых беларускіх кампазітараў, у нас склаліся добрыя адносіны, ён падараваў мне клавір свайго балета «Тыль Уленшпігель» і падпісаў: «Майму любімаму вучню». У клас да Яўгена Аляксандравіча я прыйшоў з вялікім вопытам піяніста — калі працаваў у балеце, мне даводзілася шмат іграць «з ліста», і ў выніку на кампазітарскім аддзяленні я аказаўся такі адзін. Часта студэнты прыносілі ноты, а сыграць, акрамя мяне, ніхто не мог. Каштоўнымі былі і тэорыя, якую нам даваў маэстра, і практыка яго ўласнай творчасці. Напрыклад, калі ставілі «Тыля Уленшпігеля», я пастаянна быў побач. Асабліва цікава было прысутнічаць на рэпетыцыях і ў радыёстудыі на запісы. Глебаў тады пісаў музыку з вядомым дырыжорам Барысам Райскім, і гэта была вялікая школа — калі ты чуеш, што патрабуе ад аркестра майстар.

Яўген Аляксандравіч заўсёды гаварыў: «Валодзя, не зацыклівайся на аркестравай музыцы, пішы для каго заўгодна — хоць для пажар-

60 нага аркестра!» І гэта ўсё вельмі дапамагло мне ў прафесіі.

Пэўны час Яўген Глебаў кіраваў аркестрам у Тэатры юнага глядача, дзе праз 20 гадоў ігралі мой брат і я. Мяне запрашалі туды як гітарыста, бас-гітарыста, а таксама як піяніста.

Калі ў студыі Дома радыё запісвалі музыку да фільмаў, часта запрашалі мяне, таму што я разумеў гэтую спецыфіку і быў тут прафесіяналам. Было карысна назіраць, як працуюць такія майстры як, напрыклад, Яўген Дога. Здаралася, рэжысёр прасіў нас, музыкантаў, адлюстраваць, як шуміць на полі жыта альбо як «гучыць» багна. І мы заўсёды знаходзілі адпаведныя гукавыя рашэнні.

Музыка для дзяцей

— Я шмат працаваў як кампазітар у Тэатры лялек і Тэатры юнага глядача. У мяне атрымліваецца адчуваць дзяцей. Ды і мае сыны Вова і Павел былі заўсёды побач, і мы добра ладзілі. Сачынялі песенькі, бралі тэксты дзіцячых вершаў і пісалі на іх музыку. А аднойчы мы прыйшлі ў краму і хлопцы пачулі, як спявае Міхаіл Баярскі, дык сталі пасярод крамы і заспявалі так, што ўсе пакупнікі заапладзіравалі.

Апошняя мая праца ў кіно — «Рыжык у Залюстроўі». Гэта вельмі цікавая лента Алены Туравай, там шмат кам'ютарнай графікі, добрай музыкі. З гэтым рэжысёрам мяркуюем супрацоўнічаць і далей. Наступны наш фільм будзе называцца «Кіндэрвілейскі прывід».

У «Спамашы»

— У прадзюсарскі цэнтр «Спамаш» мяне запрасіў мой добры сябар Аляксандр Шакуцін. Калі ён пачуў таленавітых маладых людзей

Івана Буслая і Алёну Ланскую, то вырашыў ім дапамагчы. Стварыў прадзюсарскі цэнтр, запрасіў мяне і паэта Леаніда Пранчака, мы пісалі песні. Там я працаваў амаль чатыры гады, дапамагаючы маладым талентам стаць паспяховымі спевакамі. Самым высокім нашым дасягненнем стаў мюзікл «Байкер», з якім мы аб'ехалі ўсе буйныя сцэнічныя пляцоўкі Беларусі.

Чакаюцца прэм'еры

— У кастрычніку глядачоў самага маладога з дзяржаўных тэатраў — Драматычнага тэатра беларускай арміі — чакае прэм'ера — спектакль «Бяда ад пяшчотнага сэрца» па творы Фёдара Салагуба. Інсцэніроўку зрабіў Аляксей Дударав, музыку напісаў я. З Дударавым мы супрацоўнічаем даўно і цудоўна разумеем адзін аднаго. Можна сказаць, што гэта «мой» тэатр — тут пастаўлена 7 спектакляў з маёй музыкай.

Нядаўна я закончыў працу над новым мюзіклам — гэта незвычайны погляд на гісторыю Соф'і Гальшанскай і Ягайлы. Мастацкі савет Музычнага тэатра ўжо прыняў яго да пастаноўкі.

Быць у форме!

— Усё мае жыццё — гэта натхненне. Я лічу, што кампазітар-прафесіянал, як спартсмен, заўсёды павінен быць у добрай форме. Я жыву з вялікім задавальненнем і раблю тое, што мне падабаецца. А калі мне сумна, люблю застацца адзін на адзін з прыродай — дарэчы, я жыву за горадам круглы год, і мне гэта вельмі падабаецца.

Гутарыла Вольга НАВАЖЫЛАВА

Фота з архіва

Уладзіміра КАНДРУСЕВІЧА

Археолаг і рамантык

61

Сімпатычны маладзён, які сёння ў нас у гасцях — прадстаўнік надзвычай цікавай і спецыфічнай прафесіі. Мікалай Плавінскі — археолаг. Ён нарадзіўся ў 1981 годзе ў Мінску, закончыў гістарычны факультэт БДУ і аспірантуру Інстытута гісторыі НАН Беларусі. З 1999 года працуе ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь, загадвае навукова-фондавым аддзелам археалогіі, нумізматыкі і зброі.

Мікалай ПЛАВІНСКІ.

Нядаўна пабачыў свет каталог «Брылёўскі скарб» — плён працы Валянціна Раб-

цэвіча, Мікалая Плавінскага, Алега Іова. З прадмовы да выдання можна дазнацца, што Брылёўскі скарб, які паступіў у фонды Нацыянальнага гістарычнага музея ў 2003 годзе, — адзін з найбольш адметных раннесярэднявечных нумізматычных комплексаў з тэрыторыі Беларусі. Ён складаецца са срэбных арабскіх манет — дзірхамаў, фрагментаў шыйнай грыўні, франкскага мяча і набору гірак для ўзважвання срэбра.

Адна з кніг, аўтарам якой з'яўляецца Мікалай, перавыдавалася двойчы, бо выклікала непадробную цікавасць не толькі сярод прафесійных археолагаў і музейных супрацоўнікаў, але і ў прыватных калекцыянераў, аматараў ваеннай мінуўшчыны і гістарычнай рэканструкцыі. Манаграфія Мікалая Плавінскага «Нарысы гісторыі клінковай зброі X—XIII стагоддзяў на Беларусі» ілюстраваная, таму чытач можа ўбачыць мячы, шаблі, кінжалы, баявыя нажы-скрама-саксы і даведацца, як і навошта ваявалі нашыя продкі.

— З чаго пачалося тваё захапленне археалогіяй?

— У мяне бацька археолаг, і ў яго вялікая бібліятэка. Адна з першых кніг, да якой я здолеў дацягнуцца, каб зняць з паліцы, — праца Анатоля Мікалаевіча

Кірпічнікава «Старажытнаруская зброя». Было гэта ў класе пятым ці шостым. З таго моманту мой лёс быў вырашаны. Сталася так, што я зацікавіўся не проста археалогіяй (у гэтай прафесіі ёсць рамантыка, але яна хутка прахо-

62 дзіць), а менавіта вывучэннем старажытнаруската зброі. Праз колькі гадоў Анатоль Мікалаевіч стаў рэцэнзентам адной з маіх кніг, а ў зборнік да яго 80-годдзя я напісаў артыкул. Дзіцячыя мары здзяйсняюцца, калі ты сустракаешся з легендарнай асобай.

— Што ўваходзіць у сферу тваіх навуковых інтарэсаў?

— Інтэрэсаў досыць шмат, але галоўны — сярэднявечная археалогія Беларусі і сумежных рэгіёнаў, гісторыя ваеннай тэхнікі X—XIII стст. Першапачаткова гэта вывучэнне матэрыяльнай культуры, у прыватнасці, старажытнай

зброі. Займаюцца таксама археалогія Падзвіння, Полацкай зямлі, апошнім часам сутыкаюся ўсё часцей з нумізматыкай. Не абыходжу ўвагай і музейную справу.

— Сярэднявечнае ваярства, клінковая зброя, старажытныя манеты... Даследаванні такіх артэфактаў — сапраўдная мужчынская справа.

— Ніколі не задумваўся пра гэта, бо так склалася само. Аднак археалогія настолькі за-

цягвае (у тым ліку і адміністрацыйная праца), што выбрацца з яе, памяняць кірунак дзейнасці фактычна немагчыма.

— З тваіх кніг можна дазнацца, што нашы продкі мелі досыць разнастайны арсенал. Ці сапраўды беларусы ваяўнічыя? А як жа наша славатая талерантнасць?

— Беларусы не былі больш ці менш ваяўнічымі за іншых. У Сярэднявеччы вайна была з'явай, па вялікім рахунку, штодзённай. Можна сказаць, не надта кровапралітнай, галоўнай мэтай было — рабаванне, здабыча. Асарты-

мент зброі, знойдзенай на нашай тэрыторыі, у прынцыпе, не адрозніваецца ад таго, які быў у суседніх рэгіёнах. Адрозненні хутчэй не прынцыповыя, а ў нейкіх тыпах, у дэталях. Археалогія насамерэч у нечым падобная на бухгалтарскі ўлік. Гэта толькі ў фільмах і кніжках гісторыкі прыязджаюць «на месца» і адразу знаходзяць нешта цікавае. У рэчаіснасці вельмі

Меч X — першай паловы XI стагоддзя з Гродна.

шмат навуковай апрацоўкі і падвядзення статыстычных дадзеных, складання табліц і графікаў.

— **У асноўным ты займаешся даследчыцкай дзейнасцю?**

— Так. Акрамя таго яшчэ выкладчыцкай, адміністрацыйнай, выдавецкай, рэдактарскай... У музеі загадваю аддзелам, часам выконваю абавязкі галоўнага захавальніка.

— **Табе больш падабаецца тэрэтызаваць ці ўдзельнічаць у экспедыцыях, раскопках?**

— Апошнім часам больш кірую раскопкамi, арганізую гаспадарчую частку. Увогуле ж у палявой археалогіі мне і тое, і другое падабаецца. Адзінае, што гэта вельмі цяжка, гэта «спорт маладых». Сілы пакуль ёсць, але два-тры месяцы ў экстрэмальных умовах даюцца няпроста. Увогуле, усе прадстаўнікі нашай прафесіі мусяць быць універсаламі і не толькі ўмець тэрэтызаваць. Калі ў іх не атрымліваецца займацца ўласнымі раскопкамi — гэта няправільна.

— **Ці былі ў цябе асабіста знаходкі, якімі можна ганарыцца?**

— Вядома былі, напрыклад, манеты... Але прафесіянал тым і адрозніваецца ад аматара, што для яго важныя не самі па сабе артэфакты, а тая інфармацыя, якую яны ў сабе ўтрымліваюць. Падчас раскопак гэта можа быць нават нешта нематэрыяльнае: не прадмет, а цёмны колер праслойкі зямлі...

— **Ці можаш ты назваць настаўнікаў, людзей, якія дапамаглі твайму навуковаму станаўленню?**

— Перш за ўсё гэта мой бацька, па слядах якога я пайшоў,

стаўшы археолагам. Калі ў сям'і ёсць адзін прадстаўнік гэтай прафесіі, то існуе вялікая верагоднасць пераемнасці пакаленняў. Аднак мой выбар быў свядомы: я трапіў на раскопкі ў 13-гадовым узросце і вельмі захапіўся. У старэйшых класах не было сумненняў адносна таго, куды буду паступаць. Цяпер мой брат вучыцца на гістарычным факультэце. Ён таксама будучы археолаг.

— **Ці калекцыяніруеш ты сам прадметы старажытнасці?**

— Не. Існуе негалоснае правіла, паводле якога археолагу нельга збіраць прадметы старажытнасці. Гэта супярэчыла б навуковай этыцы. Я працую ў вялікім музеі і маю дачыненне да аддзела з рознымі калекцыямі. Падчас правядзення зверкі наяўнасці даводзіцца пераглядаць некалькі дзясяткаў тысяч прадметаў. Навошта калекцыянаваць, калі можаш пабачыць скарбы ў такой колькасці?

Гутарыла Віка ТРЭНАС

Фота з архіва Мікалая Плавінскага

Брылёўскі скарб канца IX стагоддзя.

Лекаванне дрэвам

Кацярына БЕЗМАЦЕРНЫХ

Сутыкаючыся з народнымі рамёствамі — разьбярствам па дрэве, напрыклад — адчуваеш гарманічную прадуманасць і правільнасць чалавечага быцця. Язычнікі думалі, што вада — гэта Бог і дрэва таксама Бог...

— Выйсці адсюль у кепскім настроі проста немагчыма! Як быццам у царкве пабываў! — сцвярджае Кацярына Глухоўская, удзельніца гуртка «Мастацкае разьбярства па дрэве» Мінскага палаца дзяцей і моладзі, адзінаццацікласніца ліцэя БДУ.

Сапраўды, у прасторы, дзе паўсюль прыгожыя драўляныя фігуркі, на дзіва лёгка дыхаецца. Натхнёна, засяроджана працуюць і хлопчыкі-малодшакласнікі, і шаснаццацігадовая Каця, якая яшчэ і вершы піша, у сур'ёзных часопісах друкавалася.

— Сюды заходзіш — пах драўніны! Ходзіш, кранаеш гэтыя рэчы. І ёсць адчуванне цуда. Проста кавалачак Бога, — захапляецца Каця. — Я ведаю, што дрэва жывое. Імкнешся нешта сваё зрабіць, а дрэва заўсёды падказвае. У яго душа ёсць! І яно з табой супрацоўнічае. Укладваеш любоў у сваю працу. Рэжаш — і такая тоненькая стружка атрымліваецца. Дрэва мае свой характар. Не любіць гвалт. З ім трэба, як з чалавекам: калі хочаш у нечым пераканаць, рабі гэта ахайна, пяшчотна. Уважлівым трэба быць,

не перарэзаць, а то ўсё — прыйдзеца новую загатоўку браць. Працаваць з дрэвам для мяне — адпачынак! Людзі, на якіх я магла б накрываць у іншым выпадку, пасля працы ў гуртку ўжо не выклікаюць такіх эмоцый.

Тое, што ў гэтым старажытным, як сам Сусвет, матэрыяле ёсць свая невытлумачальная магічная сіла, пераконвае мяне і кіраўнік гуртка Валянціна Узлоўская:

— У нас асаблівая аўра. Гэтае дрэва, сонейкам прагрэтае, дожджыкам прасякнутае... Карані гэтага рамяства глыбокія! І нават цяпер, у XXI стагоддзі, яно не страціла сваёй актуальнасці. Дзіця зробіць простую лыжку і радуецца: «Гэта я зрабіў!» І ўжо замовы паступаюць — бабуля папрасіла лыжку зрабіць, цётка папрасіла.

Віецца сцежка стужкай...

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ

* * *

Сыну

Віецца сцежка стужкай...
Імчы, хлапчук, імчы,
пакуль начная птушка
ў гняздзе сваім маўчыць.

Бяжы, пакуль матуля,
насуперак бядзе,
прылашчыць і затуліць,
як раптам упадзеш...

Бяжы, не знай ляноты —
не перашкода снег...
А вырасцеш — турботы
прыпыняць шпаркі бег...

Ты зразумееш потым,
упэўнішся як след:
хто вырас бесклапотна,
таму чужы наш свет!..

Каб не дружыць са скрухай,
спазнаеш сам, хто друг;
хай будзе першым кругам
сяброў надзейны круг.

...Вясна!
На кожнай гронцы
іскрацца капяжы...
Бяжы, хлапчук, да сонца,
упэўнена бяжы!

